

Глобалізаційні доміанти розвитку бізнес-діяльності

АНОТАЦІЯ. З позицій глобалістики визначено новітні доміанти транснаціоналізації бізнесу (диверсифікація країнової структури транснаціонального капіталу з деперсоніфікацією власності, просторово-кластерна вертикальна інтеграція суб'єктів транснаціонального бізнесу, формування нових регіональних центрів нагромадження глобального інвестиційного капіталу, перехід світової економіки до шостого технологічного укладу з її системною цифровізацією) та розкрито їх економічну природу за групою пануючих у світовій економічній системі трендів, що детермінують структурні трансформації транснаціональної бізнес-діяльності як на рівні базисних, так і надбудовних відносин з її переорієнтацією на якісно нову технологічну, інноваційну, інформаційну, фінансову, виробничу та управлінську платформи. Обґрунтовано, що глобальний етап транснаціоналізації бізнес-діяльності призвів до формування якісно нової матриці співвідношення двох основних виробничих ресурсів — капіталу та робочої сили, — яка виявляється у наростанні асиметрії між національно-суспільним характером витрат на відтворення транснаціональної робочої сили та міжнародним приватномонополістичним характером привласнення результатів її праці. Виявлено глобальні вектори домінування у корпоративних стратегіях монополізації капіталу і виробництва злиттів і поглинань як найефективнішої форми концентрації і централізації капіталу МНК, а також зміцнення їх глобального конкурентного лідерства на відповідних сегментах світового ринку.

Конкретизовано головні інструменти забезпечення глобального конкурентного лідерства МНК провідних держав світу в умовах формування багатопольярного формату світового порядку — нарощування платоспроможного споживчого та інвестиційного попиту у країнах базування материнських компаній, механізми «м'якої сили» та економічної дипломатії відносно приймаючих країн, широке використання аутсорсингових та офшорингових механізмів бізнес-діяльності, позаконкурентний статус долара і євро в якості ключових резервних валюти і валют нагромадження капіталу, доведення до крайньої межі системи монопольної експлуатації глобальних ресурсів через штучне нарощування глобального попиту і надспоживання матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів.

Обґрунтовано наукову гіпотезу щодо набуття транснаціональною бізнес-діяльністю глобального рівня усупільнення виробництва, речовий зміст якого полягає в об'єктивному, незворотному і поступальному процесі його розвитку, що виявляється у поглибленні внутрішньокорпоративного поділу праці, посиленні взаємозв'язку і взаємозалежності економічно, функціонально і географічно відосблених структурних підрозділів МНК, які, функціо-

¹ **Мешко Наталія Петрівна** — доктор економічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, професор кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту. Сфера наукових інтересів: міжнародна інноваційна діяльність, глобальна цифрова економіка, міжнародна інвестиційна діяльність, глобальний менеджмент. Електронна адреса: nmeshko@ukr.net

Жиленко Катерина Миколаївна — кандидат економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри туристичного бізнесу та гостинності Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доцент кафедри туристичного бізнесу та гостинності. Сфера наукових інтересів: глобалізація бізнес-діяльності, інтернаціоналізація міжнародного бізнесу, економічна інтеграція, глобальний менеджмент туристичного бізнесу, міжнародна діджиталізація бізнес-діяльності. Електронна адреса: zhilenkok@ukr.net

нуючи за єдиним технологічним планом, дотримуючись однакового ритму виробництва та кількісно-якісних характеристик продукції, формують своєрідний глобальний виробничий організм зі створенням транснаціональних управлінських холдингів, делегуванням виробничо-управлінських функцій дочірнім підрозділам МНК, а також розширенням загальнокорпоративних меж спільного контролю і плановірності фінансово-господарської діяльності. Конкретизовано форми прояву глобального усупільнення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: мультинаціональна корпорація, бізнес-діяльність, транснаціоналізація, глобалізація, інтернаціоналізація продуктивних сил, глобальні ланцюги, мультинаціональні корпорації, транснаціональні мережі, корпоративні стратегії, інтеграція економічних систем, світогосподарські зв'язки, діджиталізація.

Вступ

В умовах глобалізації бізнес-діяльність розвивається під впливом різноманітних чинників поглиблення міжнародного поділу праці, загострення конкуренції на глобальних ринках, активізації процесів глобалізації та інтернаціоналізації продуктивних сил, посиленням консолідації міжнародного бізнесу та діяльності глобальних компаній в умовах нового економічного порядку. Глобальний етап інтеграції економічних систем, безпосередньо пов'язано з багатоплановим процесом інтернаціоналізації, який представляє собою процес розширення та поглиблення світогосподарських зв'язків завдяки підвищенню мобільності факторів і результатів виробництва (макрорівень) та залучення фірм до міжнародних операцій (мікрорівень)². Розглядаючи інтеграцію як базову платформу інтернаціоналізації господарського життя, необхідно зазначити об'єктивність взаємодії національних економічних систем і проведення скоординованої економічної політики на національному та міжнародному рівнях у різних формах (вільна торгівля, митні союзи, спільні ринки, економічні союзи, валютно-економічні і політичні союзи).

При цьому слід усвідомлювати лідерство мультинаціональних корпорацій (МНК) у реалізації економічних ефектів, що виникають у результаті інтеграційних процесів. Процеси регіональної та глобальної інтеграції взаємопов'язані з інтернаціоналізацією більшості економічних процесів. Інтернаціоналізація, як процес розвитку міжнародної мережі економічних зв'язків і відносин між національними економіками, у свою чергу, спирається на транснаціоналізацію бізнес-діяльності, відбувається поглиблення процесів виробничої і науково-технічної спеціалізації і кооперації. Виходячи з цього можна виокремити найважливіші для бізнес-діяльності загальноекономічні характеристики інтеграції в умовах глобалізації, а саме:

² Глобальна економіка XXI століття: людський вимір : монографія / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, А.М. Колот [та ін.] ; заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А.М. Поручника. К. : КНЕУ, 2008. 420 с.

- пошук ефективних форм міжнародного регулювання глобальних економічних процесів;
- формування цілісних регіональних комплексів, інтернаціонального господарського комплексу із загальними пропорціями і структурою відтворення;
- розширення просторових можливостей міжнародного руху товарів, робочої сили і капталів, що обумовлено усуненням адміністративних і економічних бар'єрів;
- міжнародна уніфікація внутрішніх економічних умов держав учасниць інтеграційних об'єднань, вирівнювання рівня їх економічного розвитку.

В умовах глобалізації під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів відбулось виокремлення основних рис форм інтеграції макроекономічного рівня. Йдеться про форми торговельної (зона вільної торгівлі й митний союз), виробничої інтеграції (спільний ринок, економічний і валютний союз) та політичний союз, які найчіткіше були окреслені в ЄС. В їх міру розвитку еволюціонують форми інституціоналізації бізнес-діяльності, адже підприємства отримують можливість здійснювати переорієнтацією на якісно нову технологічну, інноваційну, інформаційну, фінансову, виробничу та управлінську платформи, що є наслідком як вивільнення частини ресурсів у результаті реалізації економічних ефектів інтеграційних процесів, так і здійснення інвестицій наднаціональних інтеграційних структур у розвиток чинників конкурентоспроможності.

У даному контексті важливу роль відіграють інтенсивні інвестиційні та інноваційні процеси, що обумовлюють сучасний розвиток «цивілізації знань» і відповідної міжнародної бізнес-діяльності. Інноваційні проекти не можуть відбуватися без забезпечення інформаційних потоків між господарюючими об'єктами і суб'єктами. У більшості джерел, науковцями та практиками інформаційні ресурси в інвестиційній та інноваційній діяльності розглядається як чинник зниження фінансово-економічних ризиків. Водночас, на думку О.В. Михайловської, тенденція до посилення ролі інформації соціально-економічних процесах дає підстави припустити, що її роль у сфері інвестицій та інновацій не обмежується зменшенням ризиків інвесторів³.

Сучасний рівень розвитку технологій уможливорює активне накопичення і ефективне використання інформації, як ресурсу, без якого неможлива діяльність суб'єктів господарювання в ринкових умовах. Інформація стає визначальним фактором розвитку економічної, технічної і наукової сфер людської діяльності, адже на даний момент прийняття жодного управлінського рішення неможливе без накопи-

---

³ Михайловська О. В. Вплив глобалізації інформаційного простору на розвиток міжнародних інноваційно-інвестиційних процесів : монографія. — К. : Дакор, Видавничий дім «Скіф», 2009. 424 с.

чення, обробки та аналізу значних обсягів інформації і налагоджених комунікаційних процесів її обміну. У сучасних умовах важливою сферою діяльності підприємства стає його інформаційне забезпечення, яке полягає в зборі і обробці інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Сучасні тенденції розвитку міжнародної бізнес-діяльності об'єктивно вимагають розробки нових підходів до її організації. Підтримка конкурентоспроможності компаній у сучасному світі значною мірою залежить від швидкості обміну інформацією та швидкості прийняття рішень. Електронні технології ведення бізнесу допомагають підвищити ефективність цих процесів. Іншими словами, застосування Інтернет-технологій у поєднанні з формуванням електронних ринків і різноманітних віртуальних форм підприємництва трансформує сьогодні весь спектр фінансових послуг і закладає фундамент для більш швидкого розвитку економічних процесів. Онлайнові фінансові послуги, що відрізняються характерною для них швидкістю, ефективністю і прозорістю, в рамках електронних ринків здатні стати одними з принципових прискорювачів розвитку бізнесу і зростання добробуту. Тому розгортанню і вдосконаленню цього елемента інфраструктури електронного бізнесу треба приділяти особливу увагу⁴.

Характерною особливістю сучасної глобальної економіки є різке зростання в окремих галузях ролі МНК з країн з ринками, що формуються (Китаю, Індії, Бразилії, Росії, П. Кореї, Сінгапуру та ін.). Їх активна зарубіжна експансія найчастіше супроводжується конфліктом інтересів з національними суб'єктами економік країн-реципієнтів, а також жорсткою конкурентною боротьбою з МНК країн-лідерів світової економіки. Незважаючи на активне зростання МНК країн, що розвиваються, топ-100 МНК розвинених країн (менше 0,2 % загальної кількості МНК у світовій економіці) на сьогоднішній день тримають під контролем близько 15 % сукупних закордонних активів МНК, на їх частку припадає понад 18 % сукупного обсягу зарубіжних продажів МНК і 14 % зайнятого в МНК персоналу^{5, 6}].

З урахуванням модифікації і системної трансформації світової економіки змінюються і організаційно-економічні форми транснаціональних корпорацій. Сьогодні превалюють міжнародні багатогалузеві концерни, холдингові компанії та диверсифіковані конгломерати. Материнські компанії МНК залишаються мозковими центрами всієї виробничо-господарської і функціональної діяльності МНК, однак при цьому роль зарубіжних дочірніх підрозділів модифікується. Зок-

⁴ Мережа Інтернет — сучасний канал і середовище надання фінансових послуг // Вісник Національного банку України. 2002. — № 6. С. 23–29.

⁵ Офіційний сайт ЮНКТАД. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unctad.org>

⁶ World Development Report 2016: A Better Investment Climate for Everyone / A Copublication of The World Bank and Oxford University Press, 2016. — 271 p.

рема, посилюється значення зарубіжних дочірніх підрозділів МНК у створенні й утриманні глобальних конкурентних переваг, а саме: в країнах-реципієнтах активно просуваються глобальні корпоративні бренди, розвивається аутсорсинг, використовуються місцеві нематеріальні активи, розробляється і розповсюджується інноваційна продукція.

У результаті системної трансформації економіки з використанням таких механізмів транснаціональної монополізації капіталу як злиття і поглинання, територіально-галузева кластеризація, перехресне володіння акціями конкурентний статус транснаціональних корпорацій у сучасних реаліях втрачає певні позиції. Конкуренція між МНК та іншими суб'єктами міжнародного бізнесу посилюється, переходить з національного на глобальний рівень. У результаті змінюється поведінкова функція практично всіх суб'єктів глобальної економіки, формуються нові ринки, виникає попит на між- і наддержавне регулювання і вплив на транснаціональні корпорації, зростає рівень агресивності конкурентної боротьби та її мультиполярність.

При цьому характерною особливістю ринків, де панують транснаціональні корпорації, є їх монополізація, а в більшості випадків – олігополізація. Необхідно відзначити, що домінування у корпоративних стратегіях: монополізації капіталу і виробництва; злиттів і поглинань, виступають як найефективніші форми концентрації і централізації капіталу МНК. У свою чергу, це обумовлює зміцнення глобального конкурентного лідерства МНК на відповідних сегментах світового ринку.

Теоретичні аспекти генези глобалізації бізнес-діяльності

Сучасні процеси економічної глобалізації, інтернаціоналізації економічних відносин, особливо ринків, і бізнес-діяльності становлять сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесів. Транснаціоналізація бізнес-діяльності часто називається ключовим чинником формування глобальної економіки⁷. Ці процеси становлять ядро процесу глобальної інтеграції, що призводить до утворення цілісної світової економіки. Імперативами, що визначають утворення та розгортання цих процесів, можна визначити *науково-технічний розвиток*, який уможливорює вільне переміщення факторів виробництва та який спирається на знання, що глобально розподілені зі значною асиметричністю; та *еволюційно-ціннісний*, який засвідчує перегляд умов розвитку національних економік, міжнародних економічних відносин,

---

⁷ Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються. : монографія / [Л.В. Руденко-Сударева, О.М. Мозговий, В.В. Токарь та ін.] : за наук.ред. д.е.н., проф. Л.В. Руденко-Сударевої. К.: КНЕУ, 2015. — 270 с.

ринків і світового господарства на якісно новій, глобальній парадигмі, в основі якої покладено лібералізацію економічних відносин, права та свободи економічних агентів. Крім того, до того ж рівня важливості слід віднести *суперечність* між розвитком на основі об'єктивних економічних законів, явищ і процесів (зокрема, поглиблення суспільного поділу праці та його найвищого рівня — міжнародного, й усупільнення виробництва) та суб'єктивним впливом окремих учасників міжнародних економічних відносин (МЕВ) і світової економіки, що зменшує рівень передбачуваності МЕВ та бізнес-діяльності. Разом з тим, слід враховувати *діалектичність* розвитку глобального суспільства, як громади, якій притаманні великі диспропорції та різноманіття рівнів, форм, механізмів та інструментів забезпечення інтересів та реалізації місії.

Слід пам'ятати, що *імператив*, як категорія, була введена у науковий обіг І. Кантом у праці «Критика чистого розуму» як загальні правила, норми на противагу особистому баченню, що вказує на існування вимог вищого характеру. Об'єктивні чинники, процеси та явища, на противагу суб'єктивним поглядам, реакціям та діям, є саме тим, знання про яке намагаються отримати більшість науковців, теоретиків і дослідників. Тож знання про об'єктивні закономірності розвитку транснаціоналізації бізнес-діяльності, як і економічної глобалізації, інтернаціоналізації економічних відносин є активом, який прагнуть отримати суб'єкти МЕВ з метою отримання переваги, максимізації результативності міжнародної діяльності та відносин, у які вони вступають з іншими суб'єктами.

З іншого боку, В. Робінсон у результаті аналізу трьох вимірів: теорії відносної переваги, теорії циклу продукту та теорії трансакційної вартості виділив чотири глобальні імперативи розвитку міжнародного бізнесу. Ними є глобальний ринок, глобальні переваги, глобальні технології, глобальна конкуренція⁸. На його думку, саме ці фактори обумовлюють формування глобального класу, ядром якого є дві групи — транснаціональні держави та транснаціональні корпорації. Виокремлюючи транснаціоналізацію як процес становлення міжнародного бізнесу, слід відзначити, що подальший його розвиток детермінується глобальними ринком, перевагами, технологіями та конкуренцією.

У системі чинників, що справляють найбільший вплив на бізнес-діяльність МНК, до ключових слід віднести середовище. За традиційною парадигмою його поділяють на внутрішнє та зовнішнє, а її доповнюють концепція внутрішньофірмової централізації за М. Тейлером та Н. Тріфтом, теорії організації Г. Саймона та О. Уїльямсона,

---

⁸ Robinson W. I. A theory of global capitalism: Production, class, and state in a transnational world. Johns Hopkins University Press, 2004. — 224 с.

теорії інтерналізації та диверсифіковане різноманіття бізнес-моделей з їх галузевими та регіональними особливостями. До характерних рис зовнішнього середовища вітчизняні вчені відносять комплексність, підвищену ризикованість, динамічність і невизначеність, взаємопов'язаність різних чинників, їх гнучкість і варіативність, неможливість визначення повного набору чинників та їх характеристик, а також перехресну конкуренцію⁹. До них слід додавати різноманіття форм і напрямків впливу різних типів середовища — країн походження, приймаючих країн, міжнародного ринку та інших стейкхолдерів, що вдало комплексно окреслені М. Портером. характерними рисами діяльності МНК також є те, що активізація транснаціоналізації призводить до ущільнення бізнес-простору і загострення конкуренції між МНК як на окремих ринках, так і глобально у їх прагненні здобуття кращих ринкових позицій.

МНК у своєму розвитку відчувають домінуючий вплив середовища діяльності, закономірності та особливості розвитку якого впливають і на інших суб'єктів світової економічної системи. Вивчення тенденцій розвитку світового господарства має враховувати дослідження закономірностей та особливостей трансформації ролі та місця транснаціональних корпорацій у них. Доказами актуальності цієї аксіоми нас збагачують відомі захисники глобалізації Гамільтон Л. та Верстер Ф., які визначили три ключові тренди розвитку сучасної глобальної політичної економії, а саме:

- зростання впливу транснаціональних корпорацій;
- зменшення впливу національних держав;
- перетворення регіонів на нові простори економічної діяльності¹⁰.

В умовах глобалізації вплив домінуючий бізнес-діяльності має як позитивні, так і негативні прояви впливу на національні економіки, тому їх вивчення покликане підвищити рівні взаємної задоволеності ключових стейкхолдерів, що особливо актуально з точки зору забезпечення сталого розвитку та мінімізації глобальних асиметрій. До неї слід ставитись як до об'єктивного процесу, як і міжнародного поділу праці та усунування виробництва, формою яких транснаціоналізації виступає.

У цьому плані варто погодитись з науковцями, які доводять можливість використання потенціалу глобалізації для позитивного впливу на конкурентоспроможність національних економік. Йдеться про те, що такими умовами є узгодження інтересів держав і МНК, удосконалення інструментів впливу держав на діяльність МНК, створення ме-

⁹ Hamilton L., & Wepster Ph. The International Business Environment. New York: Oxford University Press, 2009.

¹⁰ Gilmore E., Andersson U., Memar N. How subsidiaries influence innovation in the MNE value chain // Transnational Corporations. 2018. — № 25(1). — С. 73–100.

ханізмів державного сприяння бізнес-діяльності компаній країни та підвищення їх результативності, формування оптимального рівня відкритості національних економік і готовності до структурних зрушень унаслідок глобалізації¹¹. Хоча при цьому ряд аспектів найчастіше випадають з поля зору дослідників, їх врахування спроможне покращити взаємний вплив МНК і держав. Маємо на увазі такі як 1) розуміння того, що глобалізація бізнес-діяльності носить як прямий, так і зворотній характер; 2) формулювання національних інтересів та управління безпекою у всіх їх вимірах можуть зазнавати впливу МНК; 3) пріоритетним має бути формування бізнес-клімату з негативним ставленням до корупції на відміну від прагнення вплинути на діяльність і результативність всіх МНК; 4) позитивний довгостроковий вплив МНК на національну економіку може супроводжуватись негативним коротко- та середньостроковим негативним впливом на платіжний баланс. До критично важливих завдань держави також слід віднести пріоритетність розвитку внутрішнього ринку, активізації економічної та іншої суспільної діяльності, а не прагнення скористатись можливостями глобального ринку, що має покладатись на плечі підприємницького сектору, зокрема найкрупніших підприємств. Логічна єдність імператив, детермінант і домінант є на стільки комплексною, що її візуалізація становить креативне завдання, реалізувати яке вдалось на прикладі ключових взаємозв'язків імперативів, детермінант і домінант транснаціоналізації бізнес-діяльності (рис. 1). У процесі вивчення концептуальних підходів до глобальних аспектів бізнес-діяльності виявлено, що на початковому етапі розвитку концепцій МНК її традиційне трактування виходило з принципу об'єднання структур різної національної приналежності (вплив домінанти «диверсифікація країнової структури мультинаціонального капіталу з деперсоніфікацією власності»).

Міжнародний характер діяльності реалізувався, в основному, у збутовій сфері. Під впливом домінанти «просторово-кластерна вертикальна інтеграція суб'єктів мультинаціонального бізнесу» характер феномену МНК змінився. Провідну роль стали відігравати МНК, до складу яких входили виробничі підприємства, пов'язані єдиним технологічним циклом, однак розміщені в різних країнах.

Вирішальний вплив на формування, становлення, розвиток сучасного міжнародного бізнесу здійснюється інноваційними процесами. До їх реалізації на практиці залучаються як головні фірми, так і відокремлені підрозділи в усьому світі¹². Вважаємо, що вплив домінан-

¹¹ Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються. : монографія / [Л.В.Руденко-Сударева, О.М.Мозговий, В.В. Токарь та ін.] : за наук.ред. д.е.н., проф. Л.В.Руденко-Сударевої. К.: КНЕУ, 2015. — 270 с.

¹² Casella B., Formenti L. FDI in the digital economy: a shift to asset-light international footprints // Transnational Corporations. — 2018. — № 25(1).

ти «перехід світової економіки до шостого технологічного укладу» обумовив розвиток діджиталізації міжнародних комунікаційних і соціальних мереж, цифрової економіки, міжнародних фінансів, підвищення близькості виробників і споживачів, тощо.

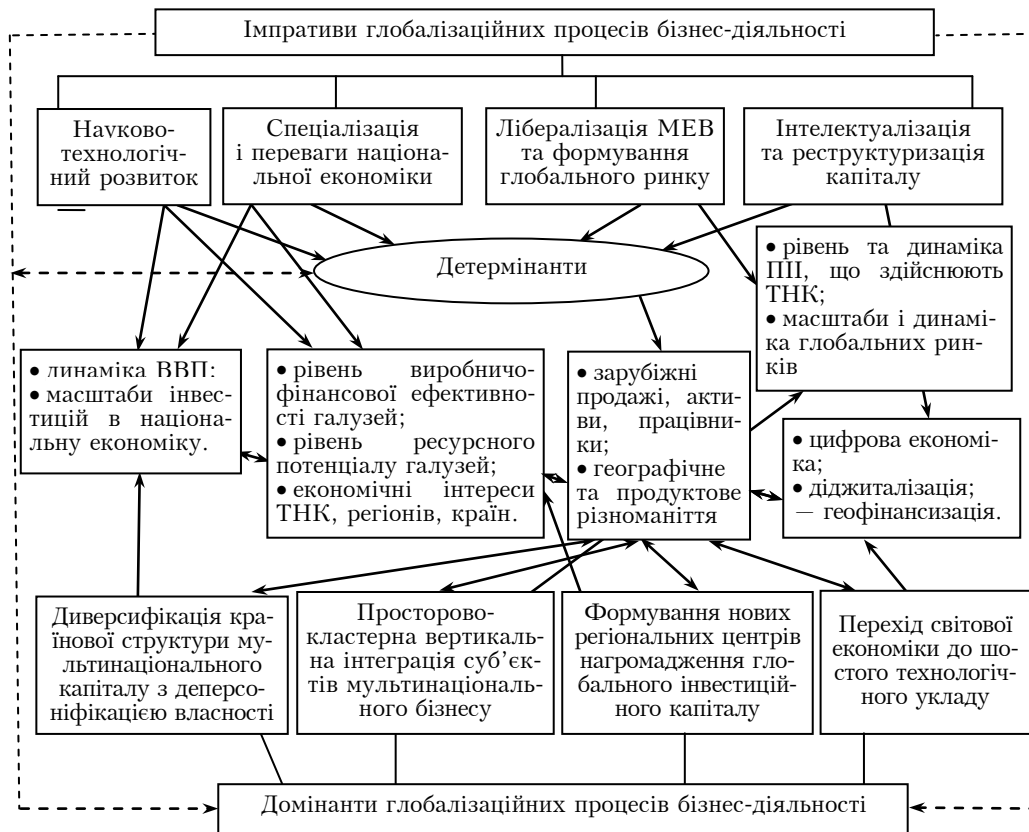

Рис. 1. Ключові взаємозв'язки імперативів, детермінант та домінант глобалізаційних процесів бізнес-діяльності

Джерело: розроблено автором

Інвестиції у розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та обчислювальної техніки були на стільки вдалими, що діджиталізація протягом останніх 30–40 років називається детермінуючим фактором розвитку як корпоративних бізнес-моделей, так і національних економік. Легкість, з якою уможливується долання відстаней і кордонів у масштабах світової економіки, у сфері е-бізнесу обумовлює доцільність усвідомлення такими компаніями всіх рівнів забезпечення їх конкурентоспроможності. Діджиталізація обумовлює зменшення ма-

теріаломісткості ПП, що знайшло вираження у їх ідентифікації як легких¹³. Дослідники доводять, що в цій сфері (е-комерція, е-безпека, управління ланцюжками постачання та відносинами з клієнтами, е-маркетинг, е-послуги, е-працевлаштування, тощо) транснаціоналізація може бути як відкриттям глобальних можливостей, так і викликом виживання. Тому компаніям слід відразу розвивати бізнес-діяльність з урахуванням таких рівнів управління конкурентоспроможністю як внутрішньо- корпоративний, галузевий, національний та глобальний¹⁴. Особливої актуальності це набуває у галузі електронної комерції, де моделі підприємництва можуть бути досить легко тиражовані в різних країнах світу.

Знаходимо численні докази взаємозв'язку процесів інтернаціоналізації ринків і транснаціоналізації бізнес-діяльності між собою та іншими процесами розвитку ринків, галузей і підприємств. Лідери індійської ІТ галузі переконують, що вони спромоглись скористатись можливостями, що відкрила інтернаціоналізація ринку ІТ-послуг, передусім завдяки ефективній та активній інноваційній діяльності¹⁵. Така стратегія, що передбачала численні спроби та помилки, дала відчутні результати не лише самим компаніям, але всьому сектору економіки країни.

Вважаємо, що найбільш вагомим чинником глобалізації бізнес-діяльності виступають технологічні досягнення, що реалізуються конкретними підприємствами на національному та світовому ринках, та які є джерелом конкурентних переваг компаній-лідерів. Разом з тим, слід усвідомлювати, що одних технологічних зрушень недостатньо, а більш об'єктивно було б розглядати весь комплекс чинників транснаціоналізації бізнес-діяльності, до яких також відносяться історичні, природні, економічні, політичні, стратегічні, правові, культурні компоненти. Зокрема дослідники звертають увагу на те, що позитивне право має екстернальний вплив на внутрішні правовідносини та, часом, призводить до абсолютної неефективності реалізації фундаментальних прав¹⁶. У цілому різноманіття аспектів обумовлює доцільність мультидисциплінарних підходів до кращого розуміння явищ і процесів, розв'язання проблем і реагування на виклики глобалізації.

В умовах глобалізації бізнес-діяльність підприємств безпосередньо пов'язана з їх інноваційною діяльністю, яка в умовах техноглобаліза-

¹³ Ciarniene R., Stankeviciute G. Theoretical Framework of E-Business Competitiveness // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. — 2015. — 213. — С. 734–739.

¹⁴ Chatterjee C. Innovation and internationalisation in the Indian software industry // *IIMB Management Review*. — 2014. — 26. — P. 59–64.

¹⁵ Odina A. N. Some consequences of markets' transnationalisation on the protection of subjective rights // *Procedia Economics and Finance: Emerging Markets Queries in Finance and Business*. — 2015. — 32. — С. 642–648.

¹⁶ Chen J. Holistic Innovation: An Emerging Innovation Paradigm / Jin Chen, Ximing Yin, Liang Mei // *International Journal of Innovation Studies*. — 2018. — 2. — С. 1–13.

му відкриває нові можливості, але і кидає нові виклики. Традиційним парадигмам інноваційної діяльності, що походять з західної бізнес-культури (проривні інновації, відкриті інновації, соціальні інновації, спільні та відповідальні інновації), культура сходу намагається запропонувати адекватну альтернативу. Зокрема китайські науковці обґрунтовують, що набуває зрілості холістична парадигма інноваційної діяльності¹⁷. Вона спирається на чотири ключові стовпи інноваційного технологічного менеджменту фірм — стратегічність, тотальність, відкритість та колабораціонізм. Вона стає логічним наслідком еволюції поглядів на інновації, що домінували серед науковців і практиків з Азії — імітаційні інновації, jugaad інновації, конвергентні інновації, місцеві інновації, вторинні та охоплюючі інновації. Холістична парадигма інноваційної діяльності намагається не лише поєднати переваги західної та східної філософії, але й врахувати міжнародну організацію практично всіх економічних процесів від виробництва нових знань і до задоволеності споживачів. У ній бізнес-діяльність розглядається передусім як інструмент національної інноваційно-спрямованої стратегії розвитку і забезпечення глобального миру і сталого розвитку.

Залежно від технологічної складності та джерел походження ресурсів МНК можуть використовувати різні стратегії. Комплексність розвинених світових ринків, де панують МНК, що були сформовані протягом останніх десятиліть, ставить перед країнами з ринками, що формуються, досить складну задачу. Залежно від конкретних умов ними можуть розглядати варіанти реалізації стратегій радикальної реконфігурації ринків, формування спільних підприємств, альянсів чи поглинання, проведення досліджень національними силами та найму дослідницького персоналу, пошуку та набуття технологічних рішень з зовнішніх джерел тощо¹⁸. У будь-якому випадку компаніям доведеться спиратись на панівну інноваційну парадигму, що вимагатиме від них попереднього опанування відповідними компетенціями.

Процеси глобалізації та розвитку національних політик впливають один на одного, що в різних країнах відбуваються у різних формах та призводить до різних наслідків. У різних регіонах світу та країнах світу вони різняться — десь відбувається посилення, десь послаблення держави; місцями відбувається делегування регулювання на міжнародний і наднаціональний рівень. Вплив транснаціоналізації характерний як для розвинених країн, які часто стають країнами походження МНП, так і для менш розвинених, країн, що розвиваються,

¹⁷ Lynch R., Jin Z. Knowledge and innovation in emerging market multinationals: The expansion paradox // *Journal of Business Research*. — 2016. — 69. — С. 1593–1597.

¹⁸ Chandran S., Nathan K. Malaysia-India Economic Cooperation: Fixing the Jigsaw Puzzle // *Procedia — Social and Behavioral Sciences: GCBSS-2014, 15-16th December, Kuala Lumpur*. — 2015. — 172. С. — 359–366.

які найчастіше виступають приймаючими суб'єктами. Розвиток національних моделей економічного розвитку знаходиться під впливом самих різних суб'єктів, у т.ч. тих, що походять з менш розвинених країн, що можемо спостерігати на прикладі економічної кооперації між Індією та Малайзією¹⁹.

Дійсно розвиток діяльності та вплив різноманітних чинників на діяльність МНК слід вивчати та враховувати спираючись на багаторівневість використовуваних підходів. Саме тому ряд дослідників доводять, що аналіз та розвиток бізнес діяльності МНК має розглядатись на таких п'яти рівнях як індивідуальний, організаційний, секторальний, національний і транснаціональний²⁰. Відповідно, ключовими контекстуальними умовами досліджень процесів транснаціоналізації бізнес-діяльності слід розглядати дисциплінарний досвід, підготовку, норми та цінності на індивідуальному рівні; на організаційному — організаційні культуру, структуру та процеси, ресурси, інфраструктуру та інтереси стейкхолдерів; на секторальному — продуктові процеси та послуги; на національному — соціокультурні, економічні та геофізичні фактори, регуляторно-юридичні рамки та інтереси національних стейкхолдерів; та на транснаціональному — геополітичні фактори та інтереси транснаціональних стейкхолдерів.

Еволюція поглядів на моделі міжнародного бізнесу обумовили виокремлення культурного виміру в якості важливої компоненти функціонування бізнес-діяльності в умовах глобалізації. Особливо значний внесок зробили теорія трансакційних витрат, теорія багатонаціональних фірм і теорія еволюційного процесу інтернаціоналізації, які найбільший внесок здобули спираючись на фундаментальні праці Г. Хофстеда, Б.Когута та інших²¹. Хоча вважається, що найбільша інтенсивність досліджень з питань взаємозв'язку культури (організаційної, національної) мало місце у період між 1991–2000 роками, однак це не має применшувати важливість доцільності їх практичної реалізації²². Зокрема, йдеться про те, що питання розвитку наукових досліджень на принципах академічної доброчесності тільки останні кілька років активно імплементуються у вітчизняну практику. Дійсно підтримання високих етичних стандартів і цінностей, принципів сталого розвитку слід розглядати як одну з принципових передумов ус-

¹⁹ Paul A. A multilevel approach for assessing business strategies on climate change /Paul A.,Lang J., Baumgartner R.// *Journal of Cleaner Production*. — 2017. — 160. — С. 50–70.

²⁰ Hofstede, G. *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly Hills; London: Sage Publications, 1980.

²¹ Kogut, B.; Singh, H. The effect of national culture on the choice of entry mode. *Journal of International Business Studies*. — 1988. — v. 19, n. 3. — p. 411–432. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490394>.

²² Ferreira M.P. Culture and Hofstede (1980) in international business studies: a bibliometric study in top management journals /Manuel Portugal Ferreira, Fernando Antonio Ribeiro Serra, Cláudia Safia Frias Pinto // *REGÉ, Sro Paulo — SP, Brasil*. — 2014. — v. 21. — n. 3. — P. 379–399. DOI: 10.5700/rega536

пішної транснаціоналізації бізнес-діяльності, входження на іноземні ринки, адже міжнародний бізнес не позбавлений культури. Навіть більше, його розвиток призводить до формування нової культури, культури бізнесу, яку слід досліджувати з різних точок зору.

Різноманіття рішень щодо визначення місій; форм, суб'єктів і рівнів підзвітності та контролю, а також вимірювання успішності компанії, обумовили доцільність ідентифікації всіх ключових вимірів міжнародної діяльності підприємств^{23, 24}. Як було окреслено вище, глобальну парадигму транснаціоналізації бізнес-діяльності найбільш рельєфно ідентифікують її ключові виміри (галузево-секторальний та просторово-економічний), форми (виробничо-інвестиційні, інноваційні та фінансово-кредитні), а також інституційно-регуляторна структура і домінуючі типи власності. Узагальнення основних етапів еволюції парадигмальних засад досліджень транснаціоналізації бізнес-діяльності дозволило виокремити ключові виміри цих процесів. Саме з розкриття наступних аспектів можливе сучасне розуміння сутності транснаціоналізації діяльності підприємств, а саме:

- мотивація транснаціональної діяльності національних компаній,
- взаємодія з ключовими стейкхолдерами та ступінь їх взаємного впливу,
- міжкраїнова дислокація,
- ключові організаційно-економічні форми та ефективність моделей менеджменту,
- інституційні рівні,
- масштаби закордонного виробництва,
- масштаби закордонної зайнятості,
- місце в глобальних ланцюжках вартості,
- співвідношення факторів виробництва та управління ним,
- секторально-галузеві особливості та стадії розвитку основних товарів та послуг,
- глибина спеціалізації в системі міжнародного поділу праці та ступінь розвинутості коопераційних зв'язків,
- управління міжнародною конкурентоспроможністю,
- можливості поєднання чинників.

Крім того, на розвиток процесів транснаціоналізації справляють вплив і неекономічні чинники, які також беруться до уваги підприємствами при прийнятті рішень. Зокрема, китайські дослідники на прикладі енергетичного сектору доводять, що до таких слід відносити політичні та ідеологічні, правові фактори, національну свідомість і

²³ *Thomas Donaldson, James P. Walsh. Toward a theory of business // Research in Organizational Behavior. — 2015. — 35. — P. 181–207.*

²⁴ *Yan L., Ming L. The Analysis on Non-Economic Influencing Factors in Transnational Mergers Made by Chinese Energy Firms Based on ESP Paradigm // Energy Procedia. — 2011. — 5. — P. 69–73.*

громадську думку, позицію профспілок тощо²⁵. Очевидно, що коло цих чинників може бути розширено у кожному конкретному випадку не лише за рахунок соціальних, географічних, релігійних та інших культурних чинників, але, що, більш важливо, має спиратись на результати попереднього дослідження всього комплексу чинників, які справляють визначальний вплив на розвиток конкретного підприємства, галузі та країни.

Відмінною рисою сучасних МНК є міжнародний характер функціонування не за ознакою походження капіталу, а за географічною ознакою поширення їх діяльності та економічними інтересами в контексті галузевої диференціації, що обумовлено впливом доміанти «поліцентризм інвестиційних стратегій». Головного значення набуває питання про те, не з яких країн капітал надходить, а куди він спрямований і в розрізі яких галузей. Це підтверджується тим, що переважна більшість сучасних МНК утворені на базі капіталу лише однієї національної приналежності, а зовсім не багатонаціонального капіталу, проте ці МНК здійснюють свою діяльність саме на багатонаціональній основі.

Розвиток будь-якого бізнесу навіть в умовах глобалізації слід розглядати у його єдності з розвитком суспільства та місцевої громади. Необхідно усвідомлювати, що підприємства та підприємницька діяльність є складовими суспільного, соціального, політичного, культурного та екологічного розвитку громад на місцевому та глобальному рівнях, адже бізнес є передусім соціальною інституцією, яку неможливо розглядати окремо чи автономно від соціальної архітектури, в якій він розвивається. Саме тому спрощені моделі глобалізації та транснаціоналізації бізнес-діяльності у напрямку окреслення теорій, що охоплюють широкий комплекс чинників і вимірів. Зокрема, на прикладі успішних і невдалих прикладів розвитку міжнародного підприємництва у галузі автомобілебудування можемо спостерігати важливість належної суспільної інтеграції підприємств на зарубіжних локаціях у процесі їх транснаціоналізації²⁶.

Процеси глобалізації нерозривно пов'язані з локалізацією, адже транснаціоналізація бізнес-діяльності з одного боку передбачає вивезення капіталу, а з іншого його ввезення та розміщення у конкретних місцях прикладного значення. Зокрема, на прикладі галузі вітроенергетики, де до 40 % світових інвестицій припадає на компанії ЄС і 37 % — Китаю, можна спостерігати протилежні тренди²⁷. Так для

²⁵ Wells P. Sustainable business models and the automotive industry: A commentary // *IIMB Management Review*. — 2013. — 25. — P. 228-239.

²⁶ Lacal-Arantequi R. Globalization in the wind energy industry: contribution and economic impact of European companies // *Renewable Energy*. — 2019. — 134. — С. 612-628

²⁷ P. Gourevitch, R. Bohn, D. McKendrick, Globalization of production: insights from the hard disk drive industry // *World Development*. — 2000. — 28. — P. 301-317. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(99\)00122-9](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(99)00122-9).

європейських компаній йдеться передусім про транснаціоналізацію їх бізнес-діяльності (створення спільних підприємств з виробництва турбін, трансфер технологій, створення вітрогенераційних ферм, уможливлення доступу до фінансів, придбання місцевих компаній). Одночасно, в Китаї практично весь обсяг інвестицій забезпечується внутрішніми інвесторами, які здійснюють діяльність на внутрішньому ринку, доступ до якого іноземних інвесторів фактично є обмеженим.

Про важливість досліджень локалізації виробничих потужностей, що створюються в результаті транснаціоналізації бізнес-діяльності, говорить багато фактів. У теоретичному плані поява терміну глокалізація, що пов'язаний не лише з місцевими проявами глобальної конкуренції та виконанням окремими невеликими локалітетами функцій глобального масштабу, але і з акумуляцією реального та фінансового капіталу. Зокрема, в окремі періоди часу до 80 % світового ринку жорстких дисків контролювалось компаніями США, але при цьому лише 5 % забезпечувалось виробництвом безпосередньо в США²⁸. Схожим є приклад компанії Nestle, лівова частка операцій якої має місце за межами країни розташування головного офісу. Тому набувають актуальності питання вивчення міжнародних і глобальних ланцюжків вартості у яких національні ринки та виробники можуть займати самі різні позиції. Повертаючись до прикладу розвитку вітроенергетики, дослідники виявили, що європейським компаніям для того аби утримувати конкурентні позиції на крупних ринках (якими є США, Індія, Китай, Бразилія) доводиться розбудовувати локальні виробничі ланцюжки та ланцюжки постачання²⁹. Менші за розмірами ринки при цьому стають місцями конкуренції гравців з крупних ринків і, відповідно, виробничі складові найчастіше поступають транспортно-логістичним за своєю впливовістю.

Більш того, у секторах економіки, де створюється більша частка доданої вартості питання транснаціоналізації бізнес діяльності відрізняються від тих, де може використовуватись економія на більш дешевих сировині чи робочій силі. Тому розвиток конкурентоспроможних локальних промислових кластерів часто стає одним з чинників включення постачальників до партнерських ланцюжків постачання³⁰. Це обумовлює не лише актуальність досліджень шляхів розвитку промислових кластерів і ланцюжків вартості, але й імплементації національних і корпоративних стратегій їх розвитку, що передбачає відповідні інвестиції та залучення всього кола стейкхолдерів.

²⁸ *Lacal-Arantequi R.* Globalization in the wind energy industry: contribution and economic impact of European companies // *Renewable Energy*. — 2019. — 134. — P. 612–628.

²⁹ *A. Tunisini, R. Bocconcelli, A. Pagano,* Is local sourcing out of fashion in the globalization era? Evidence from Italian mechanical industry // *Industrial Marketing Management*. — 2011. — 40. — P. 1012e-1023. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2011.06.011>.

³⁰ *Okten N.* The effect of brand value on economic growth: A multinational analysis /Okten N.Z., Okan E., Arslan U., Gungor M. // *European Research on Management and Business Economics*. — 2019. — 25. — P. 1–7.

Розвиток глобальних і міжнародних ланцюжків вартості має безпосередній зв'язок із захистом прав інтелектуальної власності, як одним з ключових джерел конкурентних переваг, та, особливо, з використовуваними ними брендами. Розгортання процесів інтелектуалізації економічної діяльності, подальшого розвитку міжнародного поділу праці на основі фрагментації виробництва, поширення економіки знань і сервізації стали тими ключовими чинниками, що обумовлюють необхідність управління інтелектуальною власністю в національних масштабах і в процесі транснаціоналізації бізнес-діяльності. Разом з тим, слід усвідомлювати довгостроковість впливу інтелектуального капіталу (об'єкти інтелектуальної власності є його невід'ємною складовою) на розвиток як бізнесу, так і національних економік. Тому інвестиції у їх створення, захист та комерціалізацію є довгостроковими, а у короткостроковому періоді навіть можуть навіть не демонструвати значного впливу на бізнес та економічний розвиток країн походження³¹. Більш того, як демонструють публікації у провідних виданнях, розвитком теорії та вивченням проблемами розвитку, наприклад бренду займаються не лише у мікроекономіці, але і макроекономіці, соціології, антропології та навіть нейрології.

Аналіз звітів про світові інвестиції, що багато років складаються ЮНКТАД, дає підстави говорити, що розвитку МНК притаманна певна циклічність. Разом з тим, загальний тренд за останні 25 років демонструє поступальне зростання індексу транснаціоналізації з 50 до 65 % (рис. 2). Факторами, що закладені в методику побудови індексу транснаціоналізації, є частка зарубіжних продажів, активів і працівників компанії. Однак слід визнати, що не лише ці три аспекти дають можливість говорити про розвиток процесів транснаціоналізації та уможливають його вимірювання. Якщо дати їм узагальнену характеристику, то можна говорити, що ці три показники говорять про кількісний вимір транснаціоналізації. Саме тому робляться спроби удосконалити методику транснаціоналізації. Зокрема вітчизняні вчені пропонують якісно покращити індекс за рахунок запровадження двох додаткових компонентів — субіндексу товарної (галузевої) диверсифікації та субіндексу географічної диверсифікації³².

Крім того, експерти ЮНКТАД, ОЕСР та інших міжнародних організацій регулярно у своїх публікаціях привертають увагу до чинників розвитку транснаціоналізації бізнес-діяльності та взаємного впливу на національні політики й світогосподарський розвиток. Зокрема, за останні 25 років предметом підвищеної уваги Звітів про світові ін-

³¹ World investment report 2017: Investment and the Digital Economy. UNCTAD. — 252 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf.

³² World investment report 2018: investment and new industrial policies. 2018. UNCTAD. — 213 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf.

вестиції ставали такі тренди та виклики, як трансформація політик країн походження та приймаючих, реформування системи міжнародного врядування інвестиційною діяльністю, формування глобальних ланцюжків вартості, немайнові форми інвестиційної діяльності, інтернаціоналізація ринків товарів і послуг, конкурентоспроможність національних економік, розвиток економічних зв'язків, міжнародні злиття та поглинання, динаміка зайнятості, міжнародна інтеграція виробництва тощо³³.

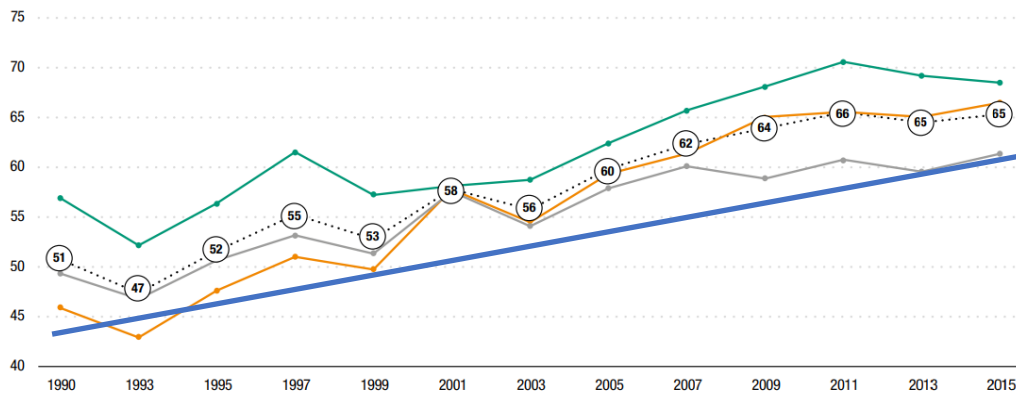

Рис. 2. Динаміка транснаціоналізації 100 найбільших МНК, %

- де
- — частка зарубіжних продажів
  - — частка зарубіжних активів
  - — частка зарубіжних працівників
  - — індекс транснаціоналізації

Джерело: розроблено автором за даними³⁴

Крім індексу транснаціоналізації, який є ключовим для дослідження процесів транснаціоналізації, вчені пропонують різноманіття інших індикаторів. Залежно від усвідомлення змісту, ролі, особливостей транснаціоналізації бізнес-діяльності можуть застосовуватись такі індекси концентрації ринкової влади (Херфіндаля-Хіршмана, тощо), структурної зміни, структури і динаміки експортно-імпортних операцій та платіжного балансу. Крім того, мережевізація, фрагментація та сегментація виробництва актуалізує використання таких індикаторів як індекс кількості стадій виробництва, індекс відстані до

³³ World investment report 2018: investment and new industrial policies. 2018. UNCTAD. — 213 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf.

³⁴ World investment report 2018: investment and new industrial policies. 2018. UNCTAD. — 213 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf.

кінцевого попиту, індекс участі та індекс залученості в глобальні ланцюги³⁵.

Аналіз досліджень питань розвитку МНК і транснаціоналізації виявив, що в останні роки відбувається розширення коло аспектів дослідження впливу транснаціоналізації на продуктивність компаній. Хоча слід визнати, що в цілому дослідники погоджуються, що транснаціоналізація та продуктивність мають прямий кореляційний взаємозв'язок³⁶. Разом з тим, основна маса досліджень стосується підтвердження існування взаємозалежності між фактом транснаціоналізації та підтверженої звітною документацією прибутковістю діяльності або ринкової вартості бізнесу. Натомість такі виміри, як глибина транснаціоналізації (як частка зарубіжних операцій бізнесу) та її широта (як географічна дисперсія багатонаціональної діяльності) не знаходять достатньої популярності, що, ймовірно, пояснюється складністю отримання достатньої вибірки достовірних даних. Це також пояснює складність запровадження удосконалених методик обрахунку індексу транснаціоналізації.

В умовах розгортання економіки, що спирається на знання, підвищеної актуальності набуває вивчення впливу на продуктивність МНК таких чинників, як досліджень і розробки (ДіР) та інших, які пов'язані з генеруванням нових та управлінням створених знань і пов'язаних складових (людського капіталу, інфраструктури тощо). Досі поширеною практикою є розгляд ДіР в якості допоміжного чинника, що сприяє посиленню ефективності транснаціоналізації³⁷. Очевидно, що транснаціоналізація справляє прямий, зворотній та опосередкований вплив на результативність діяльності корпорацій, не говорячи про те, що як підприємницька діяльність вона може зазнавати негативного впливу ризиків і мати наслідки для майбутнього бізнесу в цілому. Зокрема, на основі вивчення показників 2124 МНК з 16 ключових секторів глобальної економіки було виявлено, що глибина транснаціоналізації має позитивний вплив на результативність, а широта — негативний; обидва виміри транснаціоналізації позитивно впливають на активізацію ДіР МНК, що в результаті має опосередкований вплив на продуктивність, який, втім є меншим за негативний вплив розширення географії діяльності³⁸.

Транснаціоналізація бізнес діяльності в умовах міжнародного конкурентного тиску все частіше вимагає від компаній тотального, холістичного підходу щодо врахування фактично всіх аспектів діяльності,

³⁵ Pires G. Multinationals, R&D and endogenous productivity asymmetries // *International Economic Journal*. — 2015. — 29(1). — P. 95–119.

³⁶ Muratovski G. Paradigm Shift: Report on the New Role of Design in Business and Society // *The Journal of Design, Economics, and Innovation*. Winter 2015. — Vol. 1, No. 2. — P. 118–139

³⁷ Thamhain H. Building a Collaborative Climate for Multinational Projects // *Procedia — Social and Behavioral Sciences*: 26th IPMA World Congress, Crete, Greece. — 2013. — 74 — P. 316–328.

³⁸ Mossolly M. Global Projects: A Conceptual Review on Execution Attitude in Multinational Corporations // *Procedia — Social and Behavioral Sciences*. — 2015. — 194. — P. 125–133.

що обумовлюється вичерпуванням продуктивності чинників конкурентоспроможності. Зокрема, з розвитком економіки знань відбувається трансформація парадигми та одним з вимірів розвитку процесів транснаціоналізації стають проектування, дизайн, які набувають нового змісту останніми роками. Питання дизайну більше не варто розглядати вузько як проектування об'єктів, просторів чи зображень. Однак до кола завдань цієї діяльності додаються проектування корпоративних систем, стратегій і досвідів³⁹. Його ефективне використання дозволяє перетворити на стратегічний ресурс, базис розвитку внутрішніх і зовнішніх відносин, розширення векторів підприємництва, соціальних інновацій та сталого розвитку, розв'язання проблем та попередження викликів. В окремих випадках можна навіть говорити про дизайн як окремий напрям бізнес-діяльності.

Одним з найбільш перевірених часом та актуальних для розгортання транснаціоналізації бізнес-діяльності слід визнати проектний підхід. Він з одного боку є добре вивченим у світовій науковій літературі, однак у вітчизняній теорії та практиці почав розвиватись лише в останні десятиліття. Крім підвищеної ризикованості у порівнянні з проектами в національних межах виокремлюють ряд інших важливих ознак — комплексність, технологічність, динамічність, необхідність лідерських та управлінських навичок. Останнє, зокрема, відноситься передусім до сфери інтересів економістів та управлінців. Їх ефективне використання в інтересах успішної реалізації проектів транснаціоналізації потребує розбудови клімату співробітництва учасників проектних команд⁴⁰. Глобальні проекти є найвищою формою проектного підходу, що характерна не лише транснаціоналізації бізнес-діяльності підприємств, але і національних економік у співробітництві з підприємствами (прикладом чого є реалізація Китаєм проекту «Один пояс, один шлях»). Останнє десятиліття засвідчує поширення реалізація глобальних проектів, різноманіття яких характеризується значною диверсифікованістю, адже вони можуть бути як надкомплексними та досить простими, стосуватись широкого кола стейкхолдерів та обмеженого кола зацікавлених бенефіціарів, реалізовуватись на мегарівні (наприклад, у нафтогазовому секторі) та мікро рівні (наприклад, специфічні ДіР) або мати полірівневий характер (проекти з ІКТ)⁴¹. До чинників, що обумовили активізацію реалізації глобальних проектів, найчастіше відносять глобалізацію бізнес-середовища, реалізацію конкурентних стратегій управління ви-

³⁹ *Fleury, A., & Fleury, M. T. L.* Brazilian multinationals — Competences for internationalization. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2011.

⁴⁰ *John E.-M., West-Leuer B.* Coaching in Multinational Companies an Interdisciplinary Analysis of a Management Consultant Case Narrative // *Procedia - Social and Behavioral Sciences.* — 2013. — 82. — P. 628–637.

⁴¹ *Girdzijauskaitė E., Radzevičienė A.* International branch campus: Framework and strategy // *Procedia - Social and Behavioral Sciences.* — 2014. — 110. — P. 301–308.

тратами, національні вимоги місцевої участі, поширення досвіду та знань, формування спільних підприємств, корпоративні злиття та поглинання.

Різноманіття аспектів діяльності сучасних підприємств обумовлює доцільність належної підготовки як працівників, так і розбудови відповідних інституційних політик і процедур. На основі дослідження бразильських МНК дослідники виявили, що в системі чинників успішної транснаціоналізації бізнес-діяльності має бути ідентифікований компетентнісний вимір⁴². Йдеться не лише про навички працівників, але і про розбудову систем управління знаннями, формування компетентнісних моделей бізнесу, захист прав інтелектуальної власності, удосконалення корпоративної культури тощо. Міжнародне підприємництво, як компетенція, цінність, форма діяльності та джерело конкурентоспроможності, має стати ядром функціонування таких компаній. Саме тому успішні ТНК з країн, що розвиваються, часто вдаються до поглинання компаній з більш розвинених країн, адже ці аспекти є більш організаційно розвиненими та більш важливими ніж простий контроль дешевих ресурсів. Важливість якісного компетентнісного розвитку компаній підтверджують німецькі дослідники, які на прикладі психоаналізу команд та організаційного лідерства в МНК доводять необхідність опанування інструментарієм коачингу для розвитку відносин працівників⁴³. Трансформаційне, ситуаційне, аутентичне лідерство та етична і емоційно-інтелегентна поведінка доповнюють ці компетенції.

Особливе місце процеси транснаціоналізації займають щодо розвитку бізнес-діяльності інституцій вищої освіти. Очевидно, що галузеві особливості мають місце. Концентровано їх можна викласти як сукупність трьох ознак — повне або часткове володіння закладом вищої освіти іноземним(и) інституціями, здійснення діяльності під найменуванням іноземної інституції та отримання послуг і документів від імені іноземної інституції⁴⁴. Крім того, можна спостерігати, що до транснаціоналізації вдаються або приватні інституції вищої освіти, або вона є результатом реалізації цілеспрямованих національних стратегій, наприклад, міжнародна діяльність American University з США, British Council з Великобританії та Національної агенції з питань вищої освіти у Франції. В цілому складається враження, що транснаціоналізація у цьому секторі (та

⁴² Dimitratos P. A Missing Operationalization: Entrepreneurial Competencies in Multinational Enterprise Subsidiaries / Dimitratos P., Liouka I., Young S. // *Long Range Planning*. — 2014. — 47. — P. 64–75.

⁴³ Ilnytskyy D. Competitive Advantages of Transnational Corporations under the Global Economy Conditions / D. Ilnytskyy, N. Bezrukova, V. Svichkar // *Economics and Region: scientific journal*. PoltNTU. — 2018. — Т. 1 (68), № 15. — P. 118–126. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://doi.org/10.26906/eir.2018.68.1023>.

⁴⁴ Ilnytskyy D. Competitive Advantages of Transnational Corporations under the Global Economy Conditions / D. Ilnytskyy, N. Bezrukova, V. Svichkar // *Economics and Region: scientific journal*. PoltNTU. — 2018. — Т. 1 (68), № 15. — P. 118–126. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://doi.org/10.26906/eir.2018.68.1023>.

ймовірно у багатьох інших) стає результатом вдалого поєднання інтересів інституцій та державних фінансових ресурсів.

Перенесення компетентнісного підходу з працівників на інших суб'єктів дає можливість поєднувати та розкривати конкурентні переваги підприємств і країн. Зокрема, аналіз літературних джерел з питань розвитку МНК виявив, що основними компонентами підприємницької компетенції називаються інноваційність, прийняття ризику, проактивність, навчання, мереживізація та автономність. При цьому переваги від їх ефективної демонстрації відчувають як самі підрозділи МНК, так і їх материнська компанія⁴⁵. Поширення набутих ключових переваг у мережі МНК сприяє подальшому покращенню конкурентних позицій на внутрішньому та зовнішніх ринках. Імплементация компетентнісного підходу тісно взаємопов'язана з такими чинниками транснаціоналізації бізнес-діяльності як концентрація ресурсів, гнучкість інвестиційної політики, спроможність до ефективної участі в стратегічних альянсах, використання потенціалу стандартизації.

Глобальні доміанти транснаціоналізації бізнесу

Сучасні тенденції розвитку міжнародної бізнес-діяльності об'єктивно вимагають розробки нових підходів до її організації. Підтримка конкурентоспроможності компаній у сучасному світі значною мірою залежить від швидкості обміну інформацією та швидкості прийняття рішень. Електронні технології ведення бізнесу допомагають підвищити ефективність цих процесів. Іншими словами, застосування Інтернет-технологій у поєднанні з формуванням електронних ринків та різноманітних віртуальних форм підприємництва трансформує сьогодні весь спектр фінансових послуг і закладає фундамент для більш швидкого розвитку економічних процесів. Онлайн-фінансові послуги, що відрізняються характерною для них швидкістю, ефективністю і прозорістю, в рамках електронних ринків здатні стати одними з принципових прискорювачів розвитку бізнесу і зростання добробуту. Тому розгортанню і вдосконаленню цього елемента інфраструктури електронного бізнесу треба приділяти особливу увагу⁴⁶.

Перехід світової економіки до шостого технологічного укладу з її системною цифровізацією обумовлений реалізацією інформаційної складової функціонування міжнародного бізнесу. При цьому основним механізмом реалізації виступають цифрові технології, цифрова економіка та інші, що реалізуються на платформі міжнародної інформаційної мережі Інтернет. Дж. Гелбрэйт, Г. Перлмуттер, С. Браун, Р. Верной класифікували принципи взаємовідносін між материнською

⁴⁵ Okten N. The effect of brand value on economic growth: A multinational analysis / Okten N.Z., Okan E., Arslan U., Gungor M. // *European Research on Management and Business Economics*. — 2019. — 25. — P. 1–7.

⁴⁶ World investment report 2017: Investment and the Digital Economy. UNCTAD. — 252 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf.

компанією та дочірніми підрозділами МНК⁴⁷. Виділяють їх етноцентричні, поліцентричні, регіоцентричні і геоцентричні типи.

Необхідно підкреслили, що етноцентризм більш притаманний американським та японським корпораціям, а поліцентризм і геоцентризм — для західноєвропейських МНК. Узагальнено дана гіпотеза транснаціоналізації бізнес-діяльності під впливом домінант може бути візуалізована у вигляді пеної системи (рис. 3).

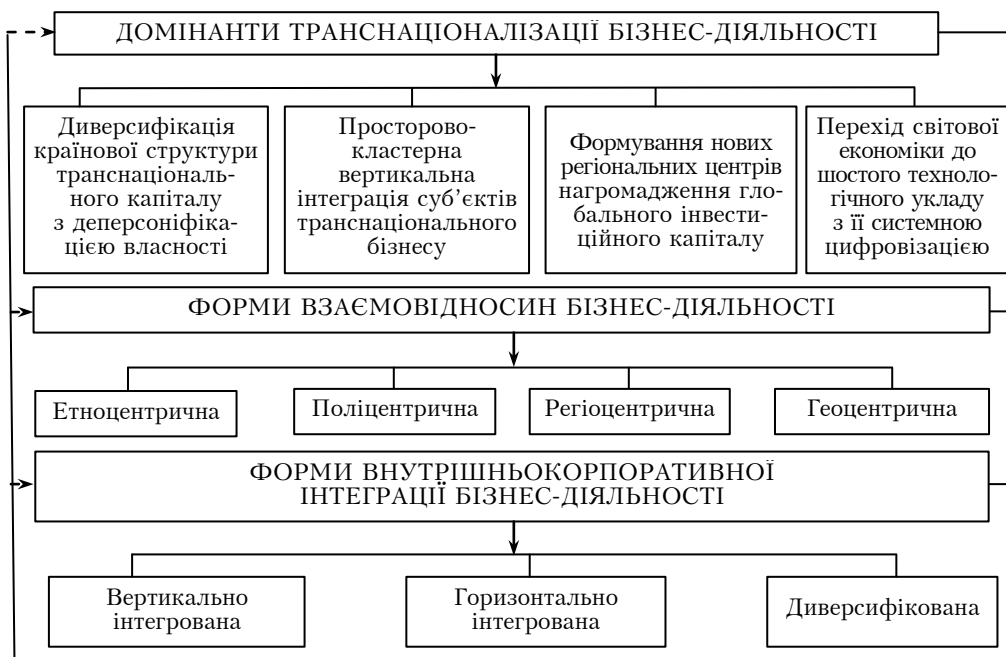

Рис. 3. Система домінант та форм взаємодії бізнес-діяльності в умовах глобалізації

Джерело: розроблено автором

Виділені принципи сформовані, певним чином, під впливом домінант транснаціоналізації бізнес-діяльності, якими є:

- диверсифікація країнової структури транснаціонального капіталу з деперсоніфікацією власності,
- просторово-кластерна вертикальна інтеграція суб'єктів транснаціонального бізнесу,
- формування нових регіональних центрів нагромадження глобального інвестиційного капіталу,
- перехід світової економіки до шостого технологічного укладу з її системною цифровізацією.

⁴⁷ *Castellani D. Multinationality, R&D and productivity: Evidence from the top R&D investors worldwide / Castellani D., Montresor S., Schubert T., Vezzani A. // International Business Review. 26. — 2017. — 26. — 405–416.*

Глобалізація характеризується тим, що транснаціоналізація бізнес-діяльності охопила практично всі країни і кожна з них залежить від ступеню інтегрованості в глобальну економіку. В умовах глобалізації транснаціоналізація бізнес-діяльності набуває принципово нових рис, які визначаються характером і специфікою сучасного етапу розвитку та функціонування. Важливий інструмент економічної інтеграції країни в світову економіку, а відповідно — інструмент глобалізації як такої, транснаціоналізація бізнес-діяльності в умовах глобалізації визначається певними рисами.

При цьому домінанти транснаціоналізації мають певні характеристики та механізми реалізації, економічна оцінка яких дозволить реалізувати комплексний підхід щодо підвищення рівня ефективності інтеграційних процесів транснаціоналізації (рис. 4).

Домінанти транснаціоналізації бізнес-діяльності, з одного боку, є результатом сучасних інтеграційних та глобалізаційних процесів, з іншого, виступають в якості керуючих систем, що формують сучасний вектор розвитку. Вплив на процес функціонування домінант транснаціоналізації дозволить підвищити рівень менеджменту бізнес-діяльності як на рівні національних економік, так і на глобальному рівні. При цьому, виокремлюючи домінанти транснаціоналізації, слід зазначити, що вплив кожної з них обумовлений еволюційними процесами глобалізації бізнес-діяльності.

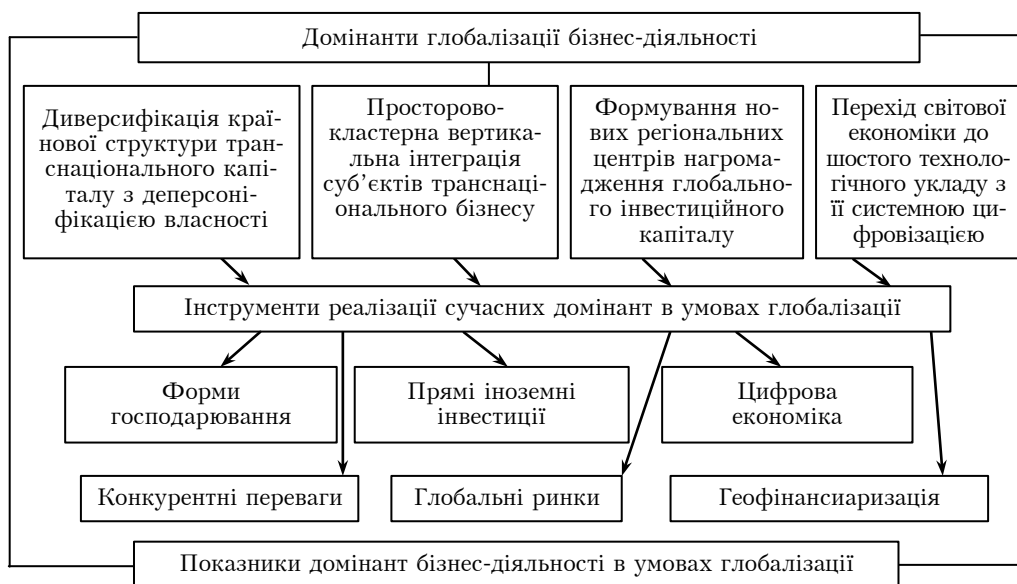

Рис. 4. Гіпотеза функціонування бізнес-діяльності під впливом домінант в умовах глобалізації

Джерело: розроблено автором

Поширення знань щодо переваг транснаціоналізації та можливостей глобалізації призвело до зростання чисельності МНК навіть не дивлячись на загострення конкуренції на світовому ринку. За останні 20 років чисельність транснаціональних корпорацій і їх дочірніх підрозділів різко збільшилась. У 2015 р. у світовій економіці функціонувало близько 82 тис. МНК. Їх скупність є гігантською монополією, яка, функціонуючи у світовому масштабі, контролює значну частку світового виробництва товарів, послуг, процесу ціноутворення і привласнюють монополю високої прибутки. Інакше кажучи, МНК — це міжнародні концерни, тобто група підприємств (дочірніх фірм) навколо іншого підприємства (материнської компанії), яка тримає акції підприємств, для контролю яких головному підприємству достатньо володіти часткою від 20 % до 40 %.

Глобальні тенденції інтернаціоналізації виробництва й капіталу, приватизації, стратегічних альянсів і лібералізації зовнішньої торгівлі поставили МНК у центр світового економічного порядку. Їх структура має галузеві особливості. Нефінансові МНК контролювали діяльність приблизно 860 тис. зарубіжних підрозділів, 70 % міжнародних компаній належали до виробничої сфери, 37 % — до сфери послуг і 3 % — до будівельної сфери і сільського господарства. Динаміка кількості транснаціональних корпорацій у світовій економіці за 8 років демонструє, що в період розвитку світової економіки в умовах глобалізації кількість МНК у ній з 2010 по 2017 рр. зросла більше, ніж у 2 рази, а їх зарубіжних підрозділів — більше, ніж у 5 разів (табл. 1). Тож тенденції та подальший перерозподіл світових ринків і сфер впливу дають підстави прогнозувати ймовірність формування глобальних корпорацій шляхом злиття, поглинання чи об'єднання найбільших компаній світу.

Таблиця 1

**ДИНАМІКА КІЛЬКОСТІ МНК І ЇХ ДОЧІРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
за 2010—2017 рр.**

Рік	Кількість материнських компаній, од.	Кількість дочірніх компаній (філій), од.
2010	35 000	150 000
2011	39 000	270 000
2012	52 000	510 000
2013	63 000	630 000
2014	64 000	670 000
2015	77 175	773 019
2016	79 000	790 000
2017	82 000	860 000

* Джерело: розроблено автором за даними⁴⁸

⁴⁸ UNCTAD official website. <http://www.unctad.org>.

Диверсифікація країнової структури транснаціонального капіталу з деперсоніфікацією власності є логічним розгортанням принципів етноцентризму та поліцентризму (рис. 5). Необхідно зазначити, що механізм впливу виделеної домінанти імплементується шляхом інвестуванням у сировинні галузі іноземних економік, що обумовило генезу процесу транснаціоналізації за формами власності (горизонтально інтегровані міжнародні організації).

Таблиця 2

10 НАЙБІЛЬШИХ МНК СВІТУ ЗА ВЕРСІЄЮ ЖУРНАЛУ FORTUNE, 2017 р.

Місце	компанія	Річний дохід, млрд. дол. США	Прибуток, млрд. дол. США	Країна базування
1	Royal Dutch Shell	484,489	30,918	Нідерланди
2	Exxon Mobil	452,926	41,060	США
3	Wal-Mart Stores	445,926	15,699	США
4	BP	386,463	25,700	Великобританія
5	Sinopec Group	375,214	9,453	Китай
6	China National Petroleum	352,338	16,317	Китай
7	State Grid	259,142	5,678	Китай
8	Chevron	245,621	26,895	США
9	ConocoPhillips	237,272	12,436	США
10	Toyota Motor	235,364	3,591	Японія

Джерело: розроблено автором за даними⁴⁹

У світі за даними UNCTAD, налічується близько 85 тис. МНК з 810 тис. зарубіжних підрозділів. За останні 30 років кількість МНК збільшилась у 12 разів (у 1970 р. було зареєстровано 7 тис. таких фірм, у 1990 р. — 24 тис., у 2016 р. — 85 тис. МНК), у яких задіяно більше як 75 млн чоловік. При цьому на території промислово розвинених держав розміщується понад 80 % материнських компаній і близько 33 % афільованих, у країнах, що розвиваються, — відповідно 19,5 і майже 50, у колишніх соціалістичних державах — приблизно 0,5 і 17 %^{50 51}. Десять найбільших МНК світу за версією журналу Fortune станом на 2017 рік представлено в табл. 2. Темпи і структура

⁴⁹ World Development Report 2016: A Better Investment Climate for Everyone / A Copublication of The World Bank and Oxford University Press, 2016. — 271 p.

⁵⁰ Офіційний сайт ЮНКТАД. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unctad.org>.

⁵¹ World Development Report 2016: A Better Investment Climate for Everyone / A Copublication of The World Bank and Oxford University Press, 2016. — 271 p.

транснаціоналізації бізнес-діяльності під впливом даної доміанти набувають динамічного характеру та трансформуються в контексті пріоритетного нарощення капіталу національних компаній, які в результаті підвищення рівня конкурентоздатності закріплюють свої позиції на міжнародному рівні.

З 2000 року у світі зібрано відомості про оголошені більше 790 тис. операцій ЗіП на загальну суму більше 57 трильйонів доларів США. Хоча операціям ЗіП також притаманна циклічність, в цілому спостерігаємо тренд на їх зростання. У 2018 році кількість операцій скоротилася на 8% до 49 000 транзакцій, а їх вартість збільшилася на 4% до 3,8 трлн доларів США (рис. 5)⁵².

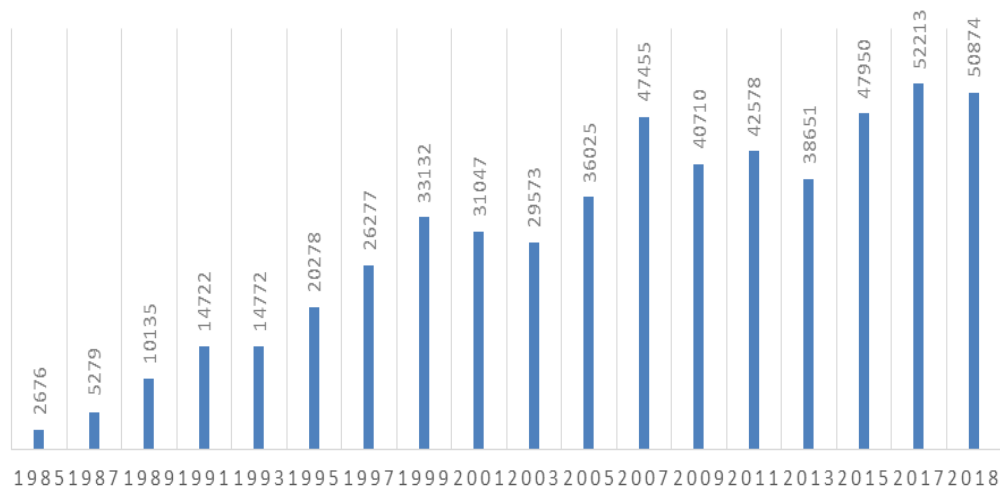

Рис. 5. Динаміка кількості операцій ЗіП в глобальному середовищі, 1985–2018 рр.⁵³

Важливим аспектом формування геоекономічної моделі державно-монополістичного капіталізму слід виокремити недружні поглинання (табл. 3).

Такі обсяги та динаміка свідчать, що транснаціональна монополізація капіталу і виробництва набуває глобального характеру. Разом з тим, слід усвідомлювати, що першоджерелом такої еволюції є стан розвитку внутрішніх ринків відповідних країн, які сформували такі конкурентні умови розвитку, що національні компанії досить легко

⁵² World Development Report 2016: A Better Investment Climate for Everyone / A Copublication of The World Bank and Oxford University Press, 2016. — 271 p.

⁵³ World Development Report 2016: A Better Investment Climate for Everyone / A Copublication of The World Bank and Oxford University Press, 2016. — 271 p.

вдаються до транснаціоналізації, оскільки набули необхідних знань і навичок на внутрішньому ринку.

Таблиця 3

**ДИСПОЗИЦІЯ КРАЇН ЗА НЕДРУЖНИМИ ПОГЛИНАННЯМИ
У 1985–2018 рр.**

№	Цільова нація	Кількість операцій		Вартість операцій	
		од.	частка, %	млрд. дол США	частка, %
1	Сполучені Штати Америки	730	46,73	1 209,2	49,28
2	Великобританія	375	24,01	525,8	21,43
3	Австралія	168	10,76	62	2,53
4	Канада	147	9,41	187,2	7,63
5	Франція	38	2,43	252,6	10,30
6	Норвегія	24	1,54	6,8	0,28
7	Швеція	24	1,54	22,5	0,92
8	Японія	22	1,41	11,1	0,45
9	Іспанія	19	1,22	137,4	5,60
10	Ірландія	15	0,96	38,9	1,59

Джерело: розроблено автором за даними⁵⁴

Сталий розвиток глобальної економіки є ще одним з аспектів, що зазнають впливу транснаціоналізації бізнес-діяльності. Загострення конкуренції на глобальному ринку цінних паперів, активізація недружніх поглинань МНК, «заморожування» фонду заробітної плати та здійснення необґрунтованих бонусних виплат топ-менеджерам компаній, поглиблення внутрішньо-країнових і міжрегіональних асиметрій у розподілі доходів, деперсоніфікація глобальної власності та звуження кола осіб, котрі мають реальний контроль над діяльністю МНК, інтенсифікація руху фіктивного капіталу — це основні складові, які формують «соціальну ціну» глобалізації.

Таким чином, найбільш розвиненим країнам світу відповідають найбільші транснаціональні компанії, структура яких демонструє ключові сфери їх спеціалізації. Капітал, що мають МНК (транснаціональний капітал), залучається в інші країни для розвитку систем виробництва та збуту, для реалізації ресурсної бази (в тому числі дешевшої, ніж у країні базування робочої сили). Робимо висновок,

⁵⁴ World Development Report 2016: A Better Investment Climate for Everyone / A Copublication of The World Bank and Oxford University Press, 2016. — 271 p.

що серед закордонних інвесторів найбільш інвестиційно-привабливими є такі галузі національних економік, як: харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів — 15,7 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій акумульованих у міжнародному бізнесі; торгівля — 15,6 %; фінансова сфера — 8,5 %; машинобудування — 8,0 %; транспорт — 7,6 %; металургія та обробка металу — 5,4 %; операції з нерухомістю — 4,6 %; хімічна та нафтохімічна промисловість — 4,1 %⁵⁵. При цьому для МНК із країн ЄС і США найбільш привабливими є харчова промисловість, підприємства торгівлі, фінансовий сектор, фармацевтика. В саме цих галузях обіг капіталу є швидким, а комерційні ризики — мінімальні. Привабливим для МНК із промислово розвинутих країн є також інвестування в інфраструктуру бізнес-послуг для обслуговування підприємств з іноземними інвестиціями.

Просторово-кластерна вертикальна інтеграція суб'єктів транснаціонального бізнесу, як домінанта транснаціоналізації, імплементує такі форми взаємодії бізнес-діяльності, як поліцентризм та регіоноцентризм. В даному контексті реалізуються такі механізми її впливу, як розширення і формування складної структури міжнародних корпорацій, їх галузевих і географічних сфер діяльності. При цьому транснаціоналізація бізнес-діяльності обумовлена нарощенням темпів активізації фінансово-інвестиційної діяльності. Таким чином, можна стверджувати, що в сучасному етапі саме ТНК, перетворившись на транснаціональні групи компаній виробничого, торгового, фінансового і науково-дослідного профілю, не тільки залишаються основою економіки розвинених країн, й на одну із головних каталізаторів розвитку країн, що розвиваються (табл. 4). В умовах глобалізованої економіки основною господарською одиницею стають крупні міжнародні компанії, які мають мережі філій і дочірніх організацій у багатьох країнах, зі співробітниками різного походження. Саме вони встановлюють виробничі, торгові, науково-технічні, фінансові зв'язки зі своїми закордонними партнерами стаючи головним джерелом і генератором глобалізації.

Використання переваг концентрації та мобілізації капіталу у формі ПП зумовлює домінуючі позиції МНК на національному та міжнародному рівні. Масштаби транснаціоналізації валютно-фінансових ресурсів яскраво ілюструє той факт, що станом на 01.04.2017 року сукупні банківські активи України відповідали лише 0,47 % активів найбільшого банку світу Industrial & Commercial Bank of China Limited⁵⁶. Аналіз тенденцій функціонування міжнародного бізнесу до-

⁵⁵ Yan L., Ming L. The Analysis on Non-Economic Influencing Factors in Transnational Mergers Made by Chinese Energy Firms Based on ESP Paradigm // *Energy Procedia*. — 2011. — 5. — P. 69–73.

⁵⁶ P. Gourevitch, R. Bohn, D. McKendrick, Globalization of production: insights from the hard disk drive industry // *World Development*. — 2000. — 28. — P. 301–317. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(99\)00122-9](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(99)00122-9).

водить, що одним з чинників залучення в країну іноземних інвестицій є стимулювання діяльності ТНК, що резульатує у диверсифікації країнової структури транснаціонального капіталу. До прикладів глобальних корпорацій, представлених у міжнародному бізнесі можна віднести Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Metro Cash& Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco, Westinghouse, ExxonMobil або General Electric, Mittal Steel тощо, власники яких розподілені по великій кількості країн⁵⁷. Більш того, диверсифікація та взаємне володіння частками у капіталі, а також секюритизація міжнародного руху капіталу та підвищена ліквідність біржових цінних паперів (зокрема, акцій) призводять до деперсоніфікації структури власності.

Таблиця 4

**РЕЙТИНГ 10 НАЙБІЛЬШ ПЕРСПЕКТИВНИХ ПРИЙМАЮЧИХ ПІІ КРАЇН
у 2011–2017рр.**

Країна	Тип економіки	Місце на 2011р.	Місце на 2017р.
Китай	що розвивається	1	1
США	розвинена	2	2
Індія	що розвивається	3	3
Індонезія	що розвивається	6	4
Бразилія	що розвивається	4	5
Австралія	розвинена	8	6
Англія	розвинена	13	7
Німеччина	розвинена	8	8
Росія	що розвивається	5	9
Таїланд	що розвивається	12	10

Джерело: розроблено автором за даними⁵⁸

Просторово-кластерна інтеграція суб'єктів транснаціонального бізнесу підвищує ефективність і результативність діяльності та призводить до того, що багатонаціональні компанії лідирують у світовій економіці за різними показниками. Вже у 1996 році загальний обсяг їхніх продажів склав 5,5 трлн дол. США або 25 % світового ВВП, а активи п'ятисот найбільших небанківських МНК перевищили 30 трлн дол., а 40 % активів було розміщено за межами країн, в яких розміщено

⁵⁷ Wells P. Sustainable business models and the automotive industry: A commentary // *IMB Management Review*. — 2013. — 25. — P. 228–239.

⁵⁸ Wells P. Sustainable business models and the automotive industry: A commentary // *IMB Management Review*. — 2013. — 25. — P. 228–239.

головні офіси компаній. Нині на МНК припадає, за різними оцінками, від 1/4 до 1/3 світової торгівлі. Загальна чисельність зайнятих в МНК перевищує 70 млн чоловік. Особливо яскраво такий стан спостерігається в фінансово-банківській сфері, де з трьохсот найбільших банків світу понад сто є транснаціональними, а близько 1/3 операцій здійснюються ними за кордоном⁵⁹. Це є свідченням формування нових регіональних центрів нагромадження глобального інвестиційного капіталу, що додатково можна спостерігати за результатами складання рейтингів світових фінансових центрів, обсяги діяльності яких щорічно зростають темпами, що перевищують середній приріст ВВП⁶⁰.

Під впливом даної домінанти відбувається посилення ролі інновацій та науково-технічних досягнень, трансформація організаційної структури міжнародних корпорацій, особливо вертикально інтегрованих. Формуються міжнародні холдингові компанії (різновид мультинаціональних корпорацій), що здійснює господарську діяльність на різних національних ринках і має на меті через менеджерів дочірніх підрозділів адаптувати свої продукти та маркетингову стратегію до місцевих особливостей. На цьому тлі відбувається інтенсифікація процесу транснаціоналізації бізнес-діяльності, формування передумов для функціонування єдиного світового ринкового та інформаційного простору.

Більш того, зростають асиметрії між національно-суспільним характером витрат на відтворення транснаціональної робочої сили та міжнародним приватномонополістичним характером привласнення результатів її праці. Наприклад, фонду заробітної плати найманих працівників має тренд до стабілізації при одночасному нарахуванні значних бонусних виплат топ-менеджерам компаній. Домінантою формування нових регіональних центрів нагромадження глобального інвестиційного капіталу обумовлені регіоцентричні та геоцентричні форми взаємовідносин і бізнес-діяльності. При цьому в умовах загострення конкурентної боротьби відбувається трансформація масштабів утворення систем внутрішньофірмових зв'язків, які набувають статусу регіональних (глобальних). Аналіз праць вітчизняних дослідників виявив численні підтвердження наших висновків^{61, 62}. Даною домінантою обумовлена активізація процесів інтернаціоналізації міжнародної бізнес-діяльності на платформі інтеграції інноваційних розробок, матеріально-технічного забезпечення виробництва, торговельно-збутових систем.

⁵⁹Thamhain H. Building a Collaborative Climate for Multinational Projects // *Procedia — Social and Behavioral Sciences*: 26th IPMA World Congress, Crete, Greece.—2013. — 74 — P. 316–328.

⁶⁰Mossolly M. Global Projects: A Conceptual Review on Execution Attitude in Multinational Corporations // *Procedia — Social and Behavioral Sciences*. — 2015. — 194. — P. 125–133.

⁶¹P. Gourevitch, R. Bohn, D. McKendrick, Globalization of production: insights from the hard disk drive industry // *World Development*. — 2000. — 28. — P. 301–317. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(99\)00122-9](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(99)00122-9).

⁶²Lacal-Arantequi R. Globalization in the wind energy industry: contribution and economic impact of European companies // *Renewable Energy*. — 2019. — 134. — P. 612–628.

МНК нині перетворились у транснаціональні групи компаній виробничого, торговельного, фінансового та науково-дослідного профілю, і не тільки залишаються стрижнем економіки розвинутих країн, але перетворились в одну з головних сил світового господарства. Про це свідчить передусім їх динаміка: в 1976 гр. кількість МНК нараховувалась в 11 тис. (з більш ніж 86 тис. закордонних підрозділів), на початок 1990-х рр. їхня кількість перевищила 35 тис. (147 тис. закордонних підрозділів). Налічують біля 40 тис. МНК, що мають близько 200 тис. підрозділів у 150 країнах⁶³. Саме МНК перетворили світову економіку в дійсно міжнародне виробництво, дали імпульс розвитку науково-технічному прогресу в різноманітних його проявах, забезпечили технічного рівня і якості продукції, зростання ефективності виробництва. Особливо варто виділити значення МНК з позиції удосконалення форм менеджменту та організації підприємства, управління його комерційним, виробничо-технологічним і кадровим потенціалом. З цим пов'язане значення, яке надається вивченню особливостей організації та управління створюваних МНК інтегрованих структур у контексті міжнародного менеджменту. Таким чином, глобальний етап транснаціоналізації бізнес-діяльності призвів до формування якісно нової матриці співвідношення двох основних виробничих ресурсів — капіталу та робочої сили.

Інвестиційні потоки, що надходять з міжнародних компаній для модернізації чи розвитку будь-якої сфери — є одним з перших кроків експансії національної економіки та реалізації зовнішньої політики МНК. Чистий приплив прямих іноземних інвестицій акумульованих у міжнародному бізнесі склав 534,14 млрд дол. у 2017 році порівняно з 458,296 млрд дол. у 2016. За 2017 рік у глобальна економіка акумулювала ПІІ в розмірі 753,84 млрд дол.⁶⁴ З одного боку, прямі іноземні інвестиції дають поштовх до розвитку промислових галузей, з іншого — отримані прибутки надходять до материнських компаній, виснажуючи ресурси приймаючих країн. Навіть десять найбільших приймаючих ПІІ країн демонструють активізацію процесів формування нових регіональних центрів нагромадження глобального інвестиційного капіталу (табл. 2 і 3).

Формування нових регіональних центрів нагромадження глобального інвестиційного капіталу забезпечує трансформацію міжнародного інвестиційного середовища, що забезпечує довгострокові перспективи використання дешевих джерел сировини і паливно-енергетичних ресурсів, робочої сили для іноземного інвестора та підвищує рівень

⁶³ Pires G. Multinationals, R&D and endogenous productivity asymmetries // *International Economic Journal*. — 2015. — 29(1). — P. 95–119.

⁶⁴ Muratovski G. Paradigm Shift: Report on the New Role of Design in Business and Society // *The Journal of Design, Economics, and Innovation*. Winter 2015. — Vol. 1, No. 2. — P.118-139

його конкурентоспроможності. З іншого боку відбувається трансформація концепції міжнародних відносин, у контексті загострення національного протекціонізму (посилення економічного націоналізму і неопротекціонізму та загостренням суперечностей між національними і бізнес-інтересами глобального капіталу).

В умовах глобалізації перехід світової економіки до шостого технологічного укладу з її системною цифровізацією можна виділити як наступну домінуючу транснаціоналізацію. Технологічна глобалізація, особливо можливості комп'ютеризації, інформатизації та телекомунікацій, вже принципово змінили характер міжнародного бізнесу, який в сучасних умовах набув трьох принципово нових рис: ефективно здійснюватись «не виходячи з офісу»; відбуватися в режимі реального часу; охоплювати всі актуальні для бізнесу ринки товарів, капіталів, робочої сили, інформації і т.ін. за допомогою телекомунікацій. Системна цифровізація досить точно відображає найважливішу рису транснаціоналізації бізнес-діяльності в умовах глобалізації: зміст міжнародних ділових операцій набуває форм системної цифровізації саме, починаючи від їх ідеї і закінчуючи реальним результатом, стає серцевиною міжнародного бізнесу, тим своєрідним центром, навколо якого обертаються всі інтереси, рішення, стратегії.

Аналіз ринку інформаційних технологій у контексті дослідження динаміки розвитку ринку ІТ та використання його продуктів виступає одним з ключових аспектів дослідження глобальних тенденцій транснаціоналізації бізнес-діяльності. До основних показників, що використовуються у багатьох методиках міжнародних досліджень, є питома кількість телекомунікаційних пристроїв за різними технологіями (рис. 6).

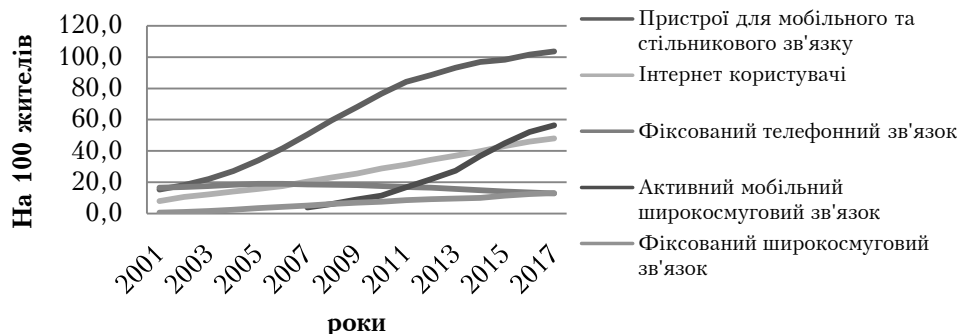

Рис. 6. Глобальні тенденції у сфері доступу та використання ІТ на 100 жителів, у 2001–2017 рр.

Джерело: розроблено автором за даними^{65 66}.

⁶⁵ World Development Report 2016: A Better Investment Climate for Everyone / A Copublication of The World Bank and Oxford University Press, 2016. — 271 p.

⁶⁶ World investment report 2017: Investment and the Digital Economy. UNCTAD. — 252 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf.

Аналіз динаміки показників доступу та використання ІТ свідчить про активну тенденцію зростання за усіма показниками (за виключенням фіксованого телефонного зв'язку). Така тенденція демонструє значимість сегменту апаратного забезпечення на світовому ринку інформаційних технологій з позиції особистісного використання ІТ. Крім того, необхідно відзначити сталу позитивну динаміку розширення інфраструктури інформаційних технологій і зростання обсягів їх використання. Зокрема, мережа Інтернет трансформує суспільні зв'язки в глобальну спільноту, інтернаціоналізуючи їх, збільшуючи можливості та покращуючи якість доступу до ІТ-продуктів (рис. 7).

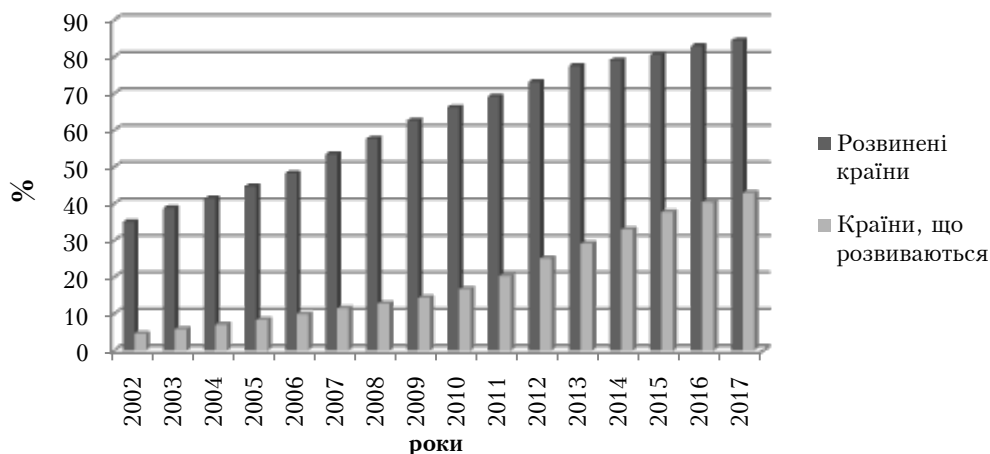

Рис. 7. Динаміка доступу країн до світового ІТ-ринку у 2002—2017рр.

Джерело: розроблено автором за даними⁶⁷

Не дивлячись на те, що доступність Інтернет-ресурсів має позитивну динаміку зростання, однак рівень доступності до Інтернет у розвинених країнах удвічі більший, ніж цей показник у країнах, що розвиваються, що свідчить про продовження цифрового розриву. В той же час за період 2015—2017 рр. рівень інтенсивності використання Інтернет-ресурсів зріс за всіма аналізованими групами: для розвинених країн — 84,4 %, для країн, що розвиваються, — 42,9 %. Динамічний розвиток ІТ-технологій є ключовим і вирішальним показником системної цифровізації світового ринку, обумовлюючи глобальні аспекти транснаціоналізації бізнес-діяльності.

⁶⁷World investment report 2018: investment and new industrial policies. 2018. UNCTAD. — 213 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf.

Пошук і використання міжнародних конкурентних переваг у впровадженні ІТ інновацій стали жорстко спиратися на уречевлення системної цифровізації фінансового менеджменту, новітні і численні фінансові інструменти, що виростають з гігантських можливостей світового фінансового ринку. У поєднанні з унікальними можливостями комп'ютеризації і телекомунікацій пріоритети емітентів численних фінансових інструментів сприяють переходу світової економіки до шостого технологічного укладу з його системною цифровізацією, а також транснаціоналізації діяльності корпорацій, інтеграції національного й інтернаціонального секторів.

Складний вплив на транснаціоналізацію бізнес-діяльності здійснюють конвергентні та дивергентні процеси у сфері національних культур. З одного боку, глобалізація приводить до виключно конвергентних процесів, що обумовлює формування мультинаціональної ділової культури, певні принципи і правила якої реалізує глобальна економіка. З іншого боку, зростає національна і культурна диференціація, яка в крайніх формах націоналізму і релігійної нетерпимості проявляється в складних конфліктних формах. Як показали результати дослідження, зміни не відбуваються однаково для всіх сегментів міжнародного ринку. Очікуємо, що в подальшому найбільше значення матимуть наступні сегменти глобального ІТ ринку: конвергентні рішення; флеш-пам'ять для систем зберігання даних; рішення для хмарних дата-центрів (рис. 8).

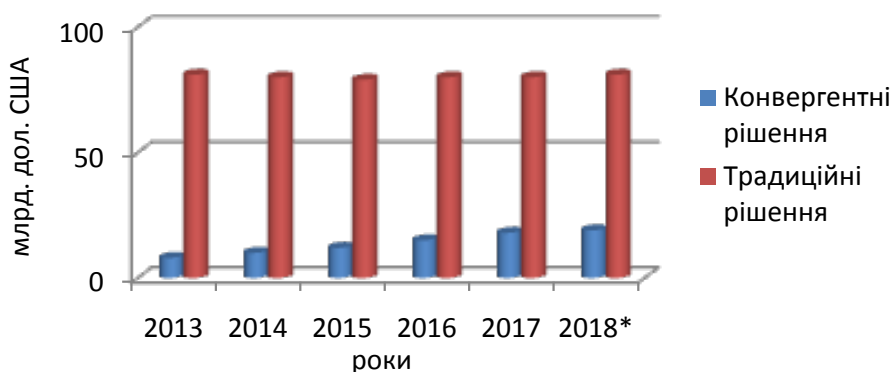

Рис. 8. Динаміка інвестування в традиційні і конвергентні рішення в контексті транснаціоналізації бізнес-діяльності, 2013—2018 рр., млрд дол. США*

* прогнози значення

Джерело: розроблено автором за даними^{68 69}

⁶⁸ World investment report 2017: Investment and the Digital Economy. UNCTAD. — 252 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf.

⁶⁹ World investment report 2018: investment and new industrial policies. 2018. UNCTAD. — 213 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf.

Таким чином, домінанти транснаціоналізації бізнес-діяльності за своєю економічною природою представляють систему пануючих у світовій економічній системі трендів, що детермінують структурні трансформації економік і бізнес-діяльності як на рівні базисних, так і надбудовних відносин з її переорієнтацією на якісно нову технологічну, інноваційну, інформаційну, фінансову, виробничу та управлінську платформи. В свою чергу, глобальний етап транснаціоналізації бізнес-діяльності призвів до формування якісно нових пропорцій між факторами виробництва, що особливо виразно на прикладі основних виробничих ресурсів – капіталу та робочої сили, диспропорції та особливості відтворення яких справляють тиск на світові ринки праці та капіталів.

Висновки

Формування сучасних тенденцій та еволюція механізмів, що забезпечують функціонування міжнародного бізнесу, значним чином обумовлені процесами транснаціоналізації та глобалізації. Аналіз закономірностей та особливостей транснаціоналізації бізнес-діяльності дозволив виділити канали, якими здійснюється взаємодія між країнами: міжнародна торгівля, міжнародний рух факторів виробництва та міжнародні фінансові операції, які обумовлюють оцінки ступеню інтегрованості національних економік у глобальну. Основні засади, принципи, форми транснаціоналізації бізнес-діяльності в умовах глобалізації реалізуються та трансформуються під впливом певної сукупності керуючих фінансово-економічних систем, якими є диверсифікація країнової структури транснаціонального капіталу з розмиванням структури власності, просторово-кластерна вертикальна інтеграція суб'єктів транснаціонального бізнесу, формування нових регіональних центрів нагромадження глобального інвестиційного капіталу, перехід світової економіки до шостого технологічного укладу з її системною цифровізацією.

Домінанти транснаціоналізації бізнес-діяльності, з одного боку, є результатом сучасних інтеграційних та глобалізаційних процесів, з іншого, виступають в якості керуючих систем, що формують сучасний вектор розвитку. Усвідомлене управління впливом домінант транснаціоналізації дозволить підвищити рівень якості та результативності менеджменту міжнародного бізнесу як на рівні національних економік, так і на глобальному.

Оцінка ступеню впливу домінант на процес транснаціоналізації бізнес-діяльності дозволив оцінити як масштаби та глибину впливу кожної із окреслених домінант на процес транснаціоналізації, так і

підвищити рівень ефективності використання фінансово-економічних, інноваційних ресурсів, що акумулюються на глобальному рівні в контексті функціонування національних економік, оскільки максимально об'єктивно відображає сучасні тенденції розвитку міжнародного бізнесу.

Використання поглибленого аналізу механізмів транснаціональної монополізації капіталу і виробництва (злиття і поглинання, територіально-галузева кластеризація, перехресне володіння акціями) дозволило довести їх глобальний характер. Обґрунтовано домінування у корпоративних стратегіях пріоритетності монополізації капіталу і виробництва шляхом злиттів і поглинань як найефективнішої форми концентрації і централізації капіталу МНК, а також зміцнення їх глобального конкурентного лідерства на відповідних сегментах світового ринку. Динамічна трансформація зовнішнього середовища, особливо глобальні кризи та глобалізація ринків, а також високі темпи розвитку науково-технологічного прогресу дестабілізують позиції МНК, що обумовлює актуальність становлення моделі державно-монополістичного капіталізму.

Стрімка глобалізація в усіх галузях світової економіки спонукає МНК до зміни стратегії у напрямку захоплення максимально можливої частки глобального ринку, придушення конкуренції щодо перспективних інноваційних продуктів, незалежно від їх поточної галузевої або регіональної спеціалізації. Формування глобалізованого підприємницького середовища призводить, що все більшого значення для розвитку транснаціональних корпорацій набувають глобальні макроекономічні тенденції розвитку, особливо глобальні економічні кризи.

Список літератури

1. *Глобальна економіка XXI століття: людський вимір* : монографія / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, А.М. Колот [та ін.] ; заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А.М. Поручника. К. : КНЕУ, 2008. — 420 с.
2. *Мережа Інтернет — сучасний канал і середовище надання фінансових послуг* // Вісник Національного банку України. — 2002. — №6. — С. 23–29.
3. *Михайловська О. В.* Вплив глобалізації інформаційного простору на розвиток міжнародних інноваційно-інвестиційних процесів : монографія. — К. : Дакор, Видавничий дім «Скіф», 2009. — 424 с.
4. *Ненно І. М.* Виміри транснаціоналізації / І. М. Ненно // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. — 2014. — Т. 1, вип. 2. — С. 58–69. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2014_1_2_9.

5. *Офіційний сайт ЮНКТАД*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unctad.org>.
6. *Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються*. : монографія / [Л.В.Руденко-Сударева, О.М.Мозговий, В.В. Токарь та ін.] : за наук.ред. д.е.н., проф. Л.В.Руденко-Сударевої. К.: КНЕУ, 2015. — 270 с.
7. *Casella B., Formenti L.* FDI in the digital economy: a shift to asset-light international footprints // *Transnational Corporations*. — 2018. — № 25(1).
8. *Castellani D.* Multinationality, R&D and productivity: Evidence from the top R&D investors worldwide / Castellani D., Montresor S., Schubert T., Vezzani A. // *International Business Review*. 26. — 2017. — 26. — 405–416.
9. *Chandran S., Nathan K.* Malaysia-India Economic Cooperation: Fixing the Jigsaw Puzzle // *Procedia – Social and Behavioral Sciences: GCBSS-2014, 15-16th December, Kuala Lumpur*. — 2015. — 172.C. 359–366.
10. *Chatterjee C.* Innovation and internationalisation in the Indian software industry // *IIMB Management Review*. — 2014. — 26. — P. 59–64.
11. *Chen J.* Holistic Innovation: An Emerging Innovation Paradigm / Jin Chen, Ximing Yin, Liang Mei // *International Journal of Innovation Studies*. — 2018. — 2. — С. 1–13.
12. *Ciarniene R., Stankeviciute G.* Theoretical Framework of E-Business Competitiveness // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. — 2015. — 213. — С. 734–739.
13. *Dimitratos P.* A Missing Operationalization: Entrepreneurial Competencies in Multinational Enterprise Subsidiaries / Dimitratos P., Liouka I., Young S. // *Long Range Planning*. — 2014. — 47. — P. 64–75.
14. *Ferreira M.P.* Culture and Hofstede (1980) in international business studies: a bibliometric study in top management journals / Manuel Portugal Ferreira, Fernando Antonio Ribeiro Serra, Cláudia Safia Frias Pinto // *REGE, Sro Paulo – SP, Brasil*. — 2014. — v. 21. — n. 3. — P. 379-399. DOI: 10.5700/rege536
15. *Fleury, A., & Fleury, M. T. L.* Brazilian multinationals – Competences for internationalization. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2011.
16. *Gilmore E., Andersson U., Memar N.* How subsidiaries influence innovation in the MNE value chain // *Transnational Corporations*. 2018. — № 25(1). — С. 73–100.
17. *Girdzijauskaite E., Radzeviciene A.* International branch campus: Framework and strategy // *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. — 2014. — 110. — P. 301 – 308.
18. *Gourevitch, P., Bohm, R., McKendrick, D.*, Globalization of production: insights from the hard disk drive industry // *World Development*. — 2000. — 28. — P. 301-317. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(99\)00122-9](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(99)00122-9).
19. *Hamilton L., & Wepster Ph.* The International Business Environment. New York: Oxford University Press, 2009.
20. *Hofstede, G.* Culture's consequences: International differences in work-related values. Beverly Hills; London: Sage Publications, 1980.
21. *Ilnytsky D.* Competitive Advantages of Transnational Corporations under the Global Economy Conditions / D. Ilnytsky, N. Bezrukova, V. Svichkar //

Economics and Region: scientific journal. PoltNTU, – 2018. – Т. 1 (68), № 15. – P. 118-126. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.26906/eir.2018.68.1023> *World Development Report 2016: A Better Investment Climate for Everyone* / A Copublication of The World Bank and Oxford University Press, 2016. – 271 p.

22. *John E.-M., West-Leuer B.* Coaching in Multinational Companies an Interdisciplinary Analysis of a Management Consultant Case Narrative // *Procedia - Social and Behavioral Sciences.* – 2013. – 82.– P. 628 – 637.

23. *Kogut, B.; Singh, H.* The effect of national culture on the choice of entry mode. *Journal of International Business Studies.* – 1988. – v. 19, n. 3. – p. 411-432. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490394>.

24. *Lacal-Arantequi R.* Globalization in the wind energy industry: contribution and economic impact of European companies // *Renewable Energy.* – 2019. – 134. – С. 612-628

25. *Lynch R., Jin Z.* Knowledge and innovation in emerging market multinationals: The expansion paradox // *Journal of Business Research.* – 2016. – 69. – С. 1593–1597.

26. *Mossolly M.* Global Projects: A Conceptual Review on Execution Attitude in Multinational Corporations // *Procedia – Social and Behavioral Sciences.* – 2015. – 194. – P. 125 – 133.

27. *Muratovski G.* Paradigm Shift: Report on the New Role of Design in Business and Society // *The Journal of Design, Economics, and Innovation.* Winter 2015. – Vol. 1, No. 2. – P.118-139

28. *Odina A. N.* Some consequences of markets' transnationalisation on the protection of subjective rights // *Procedia Economics and Finance: Emerging Markets Queries in Finance and Business.* –2015. – 32. – С. 642 – 648.

29. *Okten N.* The effect of brand value on economic growth: A multinational analysis // *Okten N.Z., Okan E., Arslan U., Gungor M.* // *European Research on Management and Business Economics.* – 2019. – 25. – P. 1–7.

30. *Paul A.* A multilevel approach for assessing business strategies on climate change // *Paul A., Lang J., Baumgartner R.* // *Journal of Cleaner Production.* – 2017. – 160. – С. 50-70.

31. *Pires G.* Multinationals, R&D and endogenous productivity asymmetries // *International Economic Journal.* – 2015. – 29(1). – P. 95–119.

32. *Robinson W. I.* A theory of global capitalism: Production, class, and state in a transnational world. Johns Hopkins University Press, 2004. – 224 c.

33. *Thamhain H.* Building a Collaborative Climate for Multinational Projects // *Procedia - Social and Behavioral Sciences: 26th IPMA World Congress, Crete, Greece.* –2013. – 74 – P. 316 – 328.

34. *Thomas Donaldson, James P. Walsh* Toward a theory of business // *Research in Organizational Behavior.* –2015. – 35. – P. 181–207.

35. *Tunisini, A., Bocconcelli, R., Pagano, A.* Is local sourcing out of fashion in the globalization era? Evidence from Italian mechanical industry // *Industrial Marketing Management.* – 2011. – 40. – P.1012e-1023. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2011.06.011>.

36. *Wells P.* Sustainable business models and the automotive industry: A commentary // *IIMB Management Review*. – 2013. – 25. – P. 228-239.
37. *World investment report 2017: Investment and the Digital Economy.* UNCTAD. – 252 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf.
38. *World investment report 2018: investment and new industrial policies. 2018.* UNCTAD. – 213 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf.
39. *Yan L., Ming L.* The Analysis on Non-Economic Influencing Factors in Transnational Mergers Made by Chinese Energy Firms Based on ESP Paradigm // *Energy Procedia*. – 2011. – 5. – P. 69–73.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2019.